

EĞİTİMDE AYRIŞTIRILAN OTİZMLİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Denizli İzleme Araştırması

“AYRIŖTIRARAK KAYNAŖTIRMA OLMAZ.

Akranları ile Birlikte
Eğitim Almak
Her ocuğun Hakkı!”

Etkiniz AB Programı desteğiyle, Denizli Otizm Derneği (DOD) tarafından hazırlanan bu raporun yazımında Nejat Taştan, saha araştırmalarında DOD yönetim kurulu üyeleri ve İletişim Koordinatörü Dudu Karaman Dinç, medya analizlerinde Kübra Uysal, raporun görsel tasarımında Büşra Deriş ve Buket Kocayacı görev almıştır. Raporun oluşumunda emeği geçen, süreç boyunca özveriyle çalışan herkese çok teşekkür eder, iyi okumalar dileriz.

Bu rapor, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Denizli Otizm Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

04.	Giriş	27.	Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) Sürecinde İhlaller
05.	Yönetici Özeti	30.	Okul Eğitim Süreçlerinde İhlaller
17.	Raporlama Metodolojisi	36.	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurumu (ÖERK) Süreçlerinde İhlaller
18.	Eğitim Hakkının Kapsamı	38.	Eğitim Süreçlerinde Otizmlilere Yönelik Şiddet
19.	Uluslararası Sözleşmelerde Eğitim Hakkı	40.	Covid-19 Pandemisi Sürecinde İhlaller
21.	İç Hukukta Eğitim Hakkı	45.	Ayrımcılık
24.	Araştırma Bulguları	53.	Öneriler

Kısaltmalar

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BEP	Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı
BM	Birleşmiş Milletler
BMEHK	Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi
BMEHS	Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
DOÇEM	Dentaş Özel Eğitim Uygulama Merkezi
DOD	Denizli Otizm Derneği
EÇEM	Oktay Mersin Özel Eğitim Anaokulu
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EHK	Engelliler Hakkında Kanun
ESKHK	Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesi
ESKHS	Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OÇEM	Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi
OEP	Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı (2016-2019)
ÖERM	Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezi
RAM	Rehberlik Araştırma Merkezi
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
ÖEHKHK	Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
ÖERK	Özel Eğitim Rehabilitasyon Kurumu

GİRİŞ

Engelli nüfus ile ilgili yapılmış en kapsamlı araştırmalar olan 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'nın verilerine göre, genel nüfusun %12,29'u okuma yazma bilmezken, engellilerde bu oran %36,3'tür.¹ Aradan sekiz yıl geçtikten sonra 2010 yılında Engelliler Veri Tabanı'na kayıtlı olan engelliler ile yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması² verilerine göre okur-yazar olmayanların oranı %41,6 ve herhangi bir okul bitirmemiş okur-yazar olanların oranı ise %18,2'dir.³ Genel nüfus içinde 6+yaş grubunda okur-yazar olmayanların oranı ise %5,79'dur.⁴ Her iki araştırmada cinsiyet dağılımlarına bakıldığında engelli kadın/kız çocuklarının eğitime erişimde çifte ayrımcılık yaşadığı da net olarak görülmektedir. Kullanılan verilerin çok eski araştırmalara dayanması bizim tercihimiz değildir. Ne yazık ki Türkiye'de kamu makamları engellilik alanında ayrıştırılmış veri toplamamaktadır. Türkiye'nin engellilik alanında kamuoyuna açıklanmış en güncel verisi Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan 2011 Nüfus ve Konut Araştırması kapsamında toplanan verilerdir.⁵ 2011 araştırmasında eğitimle ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır. Türkiye Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'ne (BMEHK) 2017 yılında sunduğu taraf devlet raporunda bu üç araştırmanın verilerini kullanmıştır.

Oysa kamu hizmetleri bakımından ihtiyaçların tespit ve hizmetlerin planlaması için ayrıntılı veri toplanması gerekmektedir. Nitekim BMEHK, Türkiye'nin ilk raporuna ilişkin Nihai Gözlemler raporunda *"Ana akım okullarda bireyselleşmiş destek alan engelli çocuklar hakkında sistematik veri olmaması"* nedeniyle endişesini dile getirmiş ve Türkiye'ye *"Kapsayıcı eğitim sisteminin yerleşmesi için yaş, cinsiyet, engellilik türü ve konuma göre ayrıştırılmış verinin sistematik olarak toplanması"* tavsiyesinde bulunmuştur.⁶

Otizmliler kamuoyunun gündemine çoğunlukla kayıt dönemlerinde okullara kabul edilmeyen çocukların öykülerini okuduğumuz haberlerle gelir. Kamuoyu da bu haberleri bir okul idarecisinin vicdansızlığı olarak değerlendirir. Eğitim hakkına ilişkin yükümlüğün sahibi olan kamu makamları ise bu vakaların münferit olduğunu ve sorumlular hakkında soruşturma başlatıldığını açıklayarak geçiştirirler. Oysa otizmlilerin eğitim hakkına eşit fırsatlarla erişimde yaşadıkları ayrımcılık yapısal bir sorundur. Yukarıda resmi istatistikler de sorunun yapısal olduğunu net olarak ortaya koymaktadır. Otizmlilerin eğitim hakkı ile ilgili sorunlar sadece okullara kabul edilmemeleri ile sınırlı değildir. Çocukların okula kabul edilmelerinin ardından gerekli düzenlemeler yapılmadığında sorunlara yenileri eklenmekte, sorunlar karmaşıklaşmakta ve aileyi de içine alan bir boyut kazanmaktadır.

Uyarlanmamış eğitim müfredatı, yeterli formasyona sahip olmayan ve kamu makamlarınca desteklenmeyen öğretmenler, okul idaresinden arkadaşlarının velilerine kadar uzanan ötekileştirme, eğitim hayatı boyunca bir okuldan diğerine geçmek zorunda kalma, bir eğitim döneminde bile çok sayıda öğretmen değişmesi, yeterli destek personelinin olmaması temel sorun alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rapor Denizli yerinde, otizmliler çocukları

¹ http://www.ozgururun.com.tr/wp-content/uploads/2015/08/TufanveArun_TOA.pdf

² Araştırmanın orijinal adı kullanılmıştır.

³ http://eski.bingol.edu.tr/media/225860/7ozurlulerin_sorun_ve_beklentileri_arastirmasi_2010.pdf

⁴ <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1>

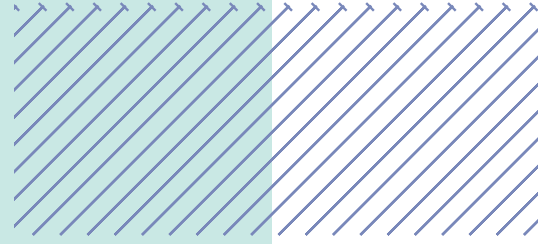
⁵ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-ve-Konut-Arastirmasi-2011-15843>

⁶ https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/05/BM_NihaiGozlemRaporu2019.pdf

olan ailelerin çocuklarının eğitim süreci boyunca yaşadıkları hak ihlallerini izlemek ve ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmıştır. Ancak ailelerin işaret ettikleri sorunlar ve yaşadıkları hak ihlalleri Türkiye'nin hangi ilinde olursa olsun otizmli çocukları olan ailelerin yaşadıklarıyla benzerdir. Türkiye'nin eğitim sisteminde, değişmesi gereken otizmliler değil eğitim sisteminin kendisi ve devletin eğitim hakkında eşitliğin sağlanmasına ilişkin bakış açısıdır.

Hazırladığımız bu raporun otizmlilerin eğitim hakkına erişimlerine ilişkin sorunların çözümüne katkı sunmasını, konuyla ilgili sorumluların yükümlülüklerini yerine getirmesi için dayanak teşkil etmesini ve STÖ'leri benzer araştırmalar yapmaları konusunda cesaretlendirmesini umuyoruz.

Yönetici Özeti

Araştırma Yöntemi

Bu rapor, Denizli ilinde yaşayan ve otizmli çocukları olan ailelerin, çocuklarının eğitimleri boyunca yaşadıkları hak ihlallerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan insan hakları odaklı izleme araştırmasının verilerine dayanmaktadır.

İzlemede eğitim hakkına ilişkin uluslararası standartlar, iç hukuktan kaynaklanan ulusal standartlar ve güvencelerle birlikte temel referans olarak kullanılmıştır. Verilerin toplanması ve analizinde ayrımcılık yasağı ilkesine riayet edilmiş, cinsiyete ilişkin tüm bulgular her aşamada kayıt altına alınmış ve bu bulgulara raporda yer verilmiştir. Çoklu ayrımcılığın ortaya konabilmesi için cinsiyet, aylık ortalama hane geliri ve otizme eşlik eden engel durumu verileri ile çapraz analizler yapılmıştır.

Rapordaki veriler otizmli çocukların aileleri ile yüz yüze ve online yapılan anketler, alanda çalışan öğretmenlerin katılımıyla yapılan odak grup görüşmesi, ailelerle yapılan odak grup görüşmesi, CİMER'e ve ilgili kamu kurumlarının Denizli il müdürlüklerine yapılan bilgi edinme başvuruları ve anahtar sözcükler üzerinden yapılan medya taraması yoluyla toplanmıştır.

Yasal ve Kamu Politikaları Çerçevesi

Türkiye engellilerin eğitim hakkını güvence altına alan bütün uluslararası sözleşmelere taraftır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'ni (BMEHS) 30 Mart 2007 tarihinde çekince koymadan beyanda bulunmadan imzalamıştır. Taraf olunmasına ilişkin prosedürün tamamlanmasından sonra Sözleşme 29 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol'ü de imzalamış ve Protokol'e Şubat 2015 tarihinde taraf olmuştur. Türkiye Sözleşmeye ilişkin ilk taraf devlet raporunu gecikmeli olarak 2017'de vermiştir. 2019'da Komite Nihai Gözlemler Raporu'nu açıklamıştır.

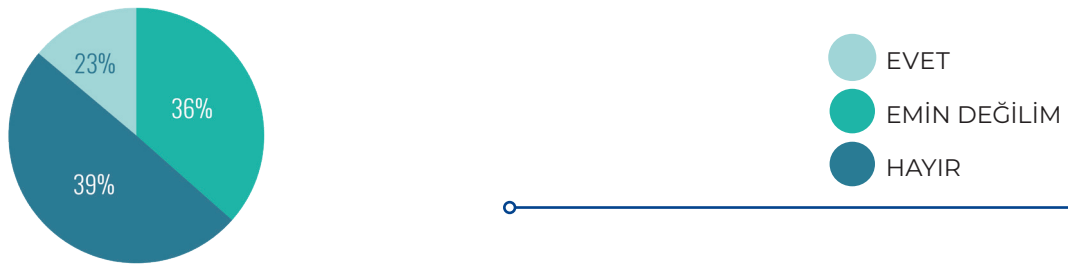
Türkiye mevzuatı Sözleşme'ye bütünüyle uyumlu hale getirilmemiştir. Bazı yasalarda ve çok sayıda yönetmelikte Sözleşme ile uyumsuz hükümler bulunmaktadır. Eğitim Hakkı iç hukukta herkes bakımından anayasal ve yasal güvencelere sahiptir. Özel eğitim konuları 1997 çıkarılan kanun hükmünde kararname ile düzenlenmiştir. 2005 yılında çıkarılan Engelliler Hakkında Kanun engelliliğe dayalı ayrımcılığın tüm biçimlerini yasaklamaktadır. Türkiye BMEHS'e taraf olmasından bu yana geçen 13 yıllık süreye rağmen ulusal engellilik stratejisini oluşturamamıştır.

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı 2016-2019 (OEP), 3 Aralık 2016'da ilan edilmiştir. OEP'in kapsadığı 6 öncelik alanından biri eğitim hakkıdır. Planda bu başlık altında "OSB olan bireylerin ayrımcılığa uğramadan bütünleştirilmiş ortamlarda eğitim görmelerinin sağlanması ile eğitsel değerlendirilmeleri, özel eğitim, meslekî eğitim, destek eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi" ana hedefler olarak belirlenmiştir. OEP uygulama süreci iki yıl önce bitmiş olmasına rağmen elde edilen sonuçlar kamuoyuyla paylaşılmamıştır.

Rehberlik Ve Araştırma Merkezi Sürecindeki İhlaller

Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (ÖEHKHK) ile kurulmuş; eğitim sürecinde rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerini, özel eğitim için tanılama ve uygun eğitim kurum/yöntemi önerilmesi hizmetlerini yürütmekle görevlendirilmiştir. Otizmli bireylerin devam edeceği eğitim programı RAM'lar tarafından yapılan değerlendirmelerle belirlenmektedir.

Araştırmada sorulan RAM tarafından yapılan değerlendirmede çocuğunuzun gelişiminin doğru ölçüldüğünü düşünüyor musunuz sorusuna 73 cevap alınmıştır. Soruya evet yanıtı verenlerin sayısı sadece 17'dir. 27 görüşmeci emin değilim, 29 görüşmeci ise hayır cevabı vermiştir. Bu sonuç ailelerin önemli çoğunluğunun RAM tarafından yapılan değerlendirmeye güvenmediğini göstermektedir.

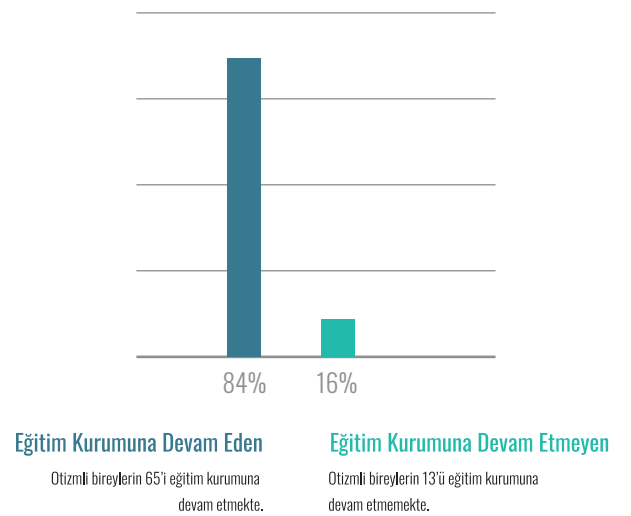
Araştırmada ortaya çıkan sonuçlara göre RAM'lar eğitsel değerlendirme ve yönlendirme yapmak dışında otizmlili bireyler ve ailelere herhangi bir danışmanlık hizmeti sunmamaktadır. Kanunda otizmlili bireylere rehberlik ve psikolojik danışmanlık yapmak görevi verilmiş olmasına rağmen, 67 görüşmeci RAM'dan sadece eğitsel değerlendirme ve yönlendirme hizmeti aldıklarını, 2 görüşmeci ise başka destek hizmetleri aldığını belirtmiştir.

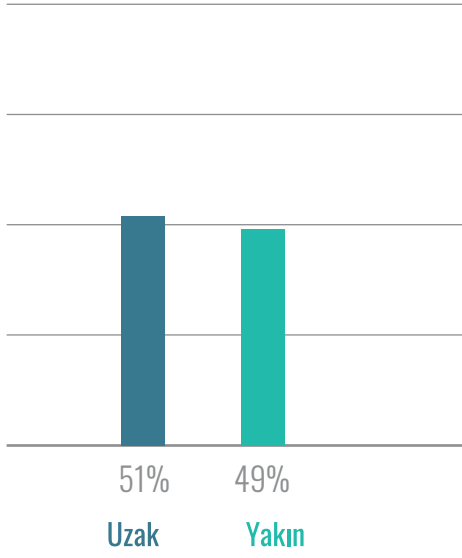

Aile odak grup görüşmesinde katılımcılar RAM değerlendirme sürecinin yüzeysel olduğunu ve RAM'larda yapılan değerlendirmelerde kaynaştırma eğitimi kararı vermemeye yönelik bir eğilimin olduğunu belirtmişlerdir. Aile odak görüşmesinde bir anne RAM değerlendirme sürecine ve sistemin işleyişine ilişkin çarpıcı bir değerlendirme yaparak "Şunları yapamadığı için özel sınıfa gitsin ya da hep rehabilitasyona gelsin ve inek elimizden kaçmasın gibi olumsuz zihniyete sahipler. RAM'da mesela işte kaynaştırma yazacağız sonra okulun başına bela olacak. Aşağı yazalım. Özel eğitim sınıfını yazalım, gönderelim. Tüm çocuklarımızı OÇEM'e gönderseler rahat edecekler. Oraya OÇEM yazacaklar yani durumu ne olursa olsun çocuğu izole edecekler, kendi müthiş okullarında da tipik gelişenlerin hepsini profesör yapacaklar..."

Okul Eğitimi Süreçlerindeki Hak İhlalleri

Yaşam boyu eğitim kanunlarda öngörülmüş olduğu halde, araştırma sonuçlarına göre otizmlili bireylerin 65'i eğitim kurumuna devam ederken 13'ü herhangi bir eğitim programına devam etmemektedir.

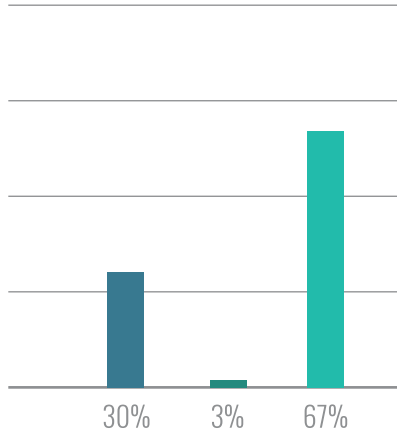

31 görüşmecinin çocukları
ikametlerine uzak okullara gitmekte.

30 görüşmecinin çocukları
ikametlerine yakın okullara gitmekte.

Görüşmeciler eğitime devam etmeme nedeni olarak çocuklarının okulu bitirdiğini ve okul eğitimi yaş aralığında olmadığını dile getirmişlerdir. Okula devam edenlerin 24'ü kaynaştırma, 17'si özel eğitim ve 17'si özel eğitim uygulama okulu öğrencisidir. Görüşmecilerin 30'u çocuklarının ikametlerine en yakın eğitim kurumuna kayıtlı olduğunu, 31'i ise çocuklarının ikametlerine uzak okullara gittiğini belirtmiştir.

07.10.2021 tarihinde TBMM'de milletvekilleri tarafından verilen yazılı soru önergelerini yanıtlayan Milli Eğitim Bakanı Mahmut Özer 11 milletvekilinin soru önergelerine verdiği cevapta Türkiye'de eğitim çağında 33.816 otizminin olduğunu, 10.020 otizminin özel eğitim okullarında eğitim gördüğünü 1.079 otizminin ise kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi aldığını belirtmiştir.

Özel Eğitim Okullarında Eğitim Alan

Eğitim çağında 33.816 otizmliden 10.020'si özel eğitim okullarında eğitim almaktadır.

Kaynaştırma / Bütünleştirme Eğitimi Alan

Eğitim çağında 33.816 otizmliden 1.079'u kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi almaktadır.

Eğitime Erişemeyen

Eğitim çağında 33.816 otizmliden 22.717'si ise eğitime erişemiyor

Yasalar gereğince her kademedeki eğitim kurumlarında otizmlili öğrenciler için Bireysel Eğitim Planı (BEP) hazırlanması ve hazırlık sürecine ailelerin katılması zorunludur. Araştırma verilerimiz BEP sürecine ailenin katılımının sağlanmasıyla ilgili kanuni zorunluluğun uygulamada tam olarak karşılanmadığını göstermektedir. 7 görüşmeci çocuklarının BEP sürecine dahil edilmediğini ifade etmiştir. Ayrıca 8 görüşmeci çocukları için BEP hazırlanıp hazırlanmadığını bilmediğini belirtmiştir.

Öğretmen odak grup görüşmesinde bir katılımcı öğretmen, okullarda BEP hazırlama sürecine ilişkin özensizliği ortaya koyan bir deneyim paylaşmıştır.

"Müdür bey ilk bir ay dolmadan, daha öğrencileri hiç görmemiştim, benden BEP istedi. Ben de dedim ki hocam ben daha kaba değerlendirmesini yeni yeni alıyorum. Yani ben bunu neye göre hazırlayabilirim dedim. Ben özel eğitimde de çalıştım, bir şekilde hazırla dedi bana. Özel eğitim öğretmeniyim, bu böyle olmaz dedim. Tanımadığım bir öğrencinin performansını bilmeden, ailenin önceliklerini bilmeden, öğrenciyi tanımak için kontrol tarama testleri yapmadan ben nasıl hazırlayabilirim."

Araştırma sonuçlarına göre anket katılımcıları çocuklarına eğitim veren öğretmenlerin otizmlilerin eğitimi konusundaki donanımları hakkında da çoğunlukla olumsuz ya da kısmen yeterli cevabı vermiştir. 22 katılımcı öğretmenleri yeterli bulurken 15 katılımcı yetersiz, 25 katılımcı kısmen yeterli olduğunu düşünmektedir.

Öğretmen odak grup görüşmesinde bir katılımcı okullardaki öğretmen profili ile ilgili olarak

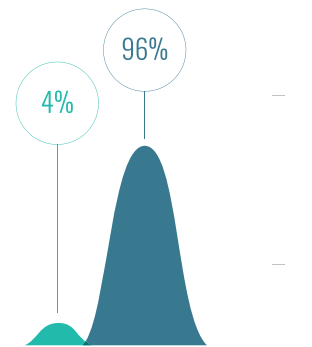
"Ya hocam şöyle. Bizim okulumuzda Özel Eğitim okulunda sözleşmeli ya da ücretli diye bir ayırım yok. Gerçekten yok. Zaten her sene öğretmen popülasyonunun ağırlığı ücretli öğretmenlerdi. Bu sene elli beş tane falan bildiğim kadarıyla. Yani bu sayı her sene artıyor. Yarısı neredeyse ücretli öğretmen."

Okullardaki rehberlik servislerinin kendileri ve çocuklarının öğretmenleri ile iş birliği yapmasına ilişkin her iki soruya da evet yanıtı verenlerin ailelerin sayısı 23'tür. Okulun rehberlik hizmetlerinden memnuniyet ortak bir küme oluşturmaktadır. Bu sorulara hayır yanıtı verenlerin sayıları ise aile iş birliği için 18, öğretmen iş birliği için 11'dir. 38 aile kendileri ile yapılan iş birliği düzeyinden memnun değildir.

Bulgularımıza göre katılımcılar, okul yönetimlerinin çocukların gelişimini destekleme konusunda olumlu yaklaşım içinde olduklarını düşünmektedir.

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurumu Süreci ve İhlaller

Araştırmaya katılan 67 görüşmeci çocuğunun Özel Eğitim Rehabilitasyon Kurumu'na (ÖERK) devam ettiğini belirtmiştir. Kanunlara göre devlet ÖERK'lere devam eden çocukların 8 saat ders ücretini karşılamaktadır. ÖERK yaşam boyu eğitim gerekliliğini yerine getirmede rol oynamaktadır. Katılımcılar çocukların ÖERK'e devam ettiği süreler için 4-6 yıl (23 kişi) ve 7-9 yıl (18 kişi) olduğunu belirtmiştir. Görüşmeciler ağırlıklı olarak, devlet tarafından karşılanan 8 saatlik eğitim süresinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Görüşmecilerin 3'ü devlet tarafından verilen aylık sekiz saatlik eğitimi yeterli bulurken 59 görüşmeci 8 saatlik eğitimi yeterli bulmadığını vurgulamıştır.

- Özel Eğitim Rehabilitasyon Kurumu'na (ÖERK) devam eden çocuklara 8 saat ders verilmesini yeterli bulmayan sayı.
- Özel Eğitim Rehabilitasyon Kurumu'na (ÖERK) devam eden çocuklara 8 saat ders verilmesini yeterli bulan sayı.

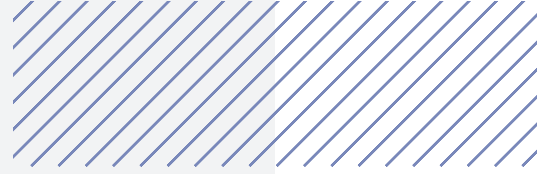
BEP hazırlanması ve hazırlık sürecine ilişkin bulgularımız ÖERK'lerde BEP hazırlık ve aile katılımı sürecinin okullardan daha iyi işlediğini göstermektedir. 50 görüşmeci çocukları için BEP hazırlandığını belirtirken bunların 40'ı BEP sürecinde kendilerine danışıldığını belirtmiştir.

Ailelerin çocukların çalıştıkları beceriler ve evde tekrar edilmesi gereken dersler konusunda bilgilendirilme düzeyi yüksektir. 62 görüşmeci çalışılan beceriler, 57 görüşmeci tekrar edilmesi gerekenler konusunda kendilerine bilgi verildiğini ifade etmiştir.

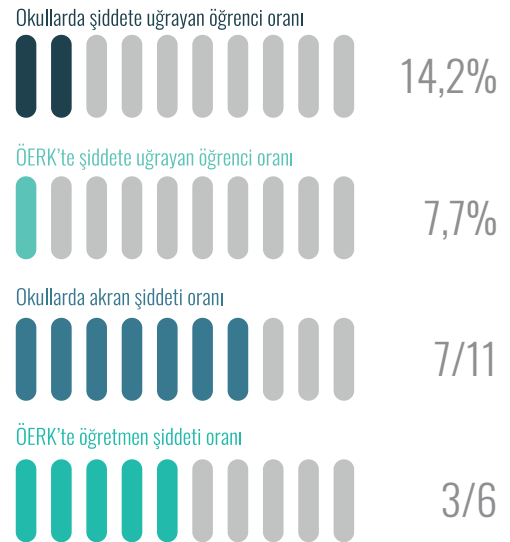
Grup eğitimleri konusunda ÖERK'ların başarısız olduğu görülmektedir 20 görüşmeci çocuklarının kurumda grup eğitimi aldığını, 43 görüşmeci ise çocuklarının grup eğitimi almadığını belirtmiştir.

Yine ailelere danışmanlık sağlama konusunda ÖERK'ın BEP hazırlama ve ailelerin bilgilendirilmesi konusunda gösterdikleri özeni göstermedikleri görülmektedir. 28 görüşmeci aile danışmanlık hizmeti alamadıklarını ifade etmiştir.

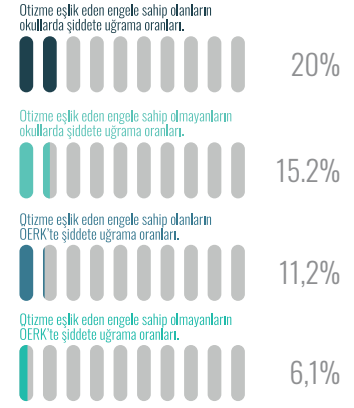
Eğitim Süreçlerinde Otizmlilere Yönelik Şiddet

Otizmlili çocukların eğitim kurumlarında yaşadıkları şiddet konusundaki sonuçlar ÖERK'de şiddetin daha az olduğunu göstermektedir. Okullarda şiddete uğrayan otizmlili öğrencilerin oranı %14,2 (11 kişi) iken ÖERK'de bu oran %7,7 (6 kişi)'dir. Okullarda şiddetin kaynağı olarak akran şiddeti öne çıkarken (7 kişi) ÖERK'de öğretmenlerin uyguladığı şiddet (3 kişi) öne çıkmaktadır. Şiddetin kaynağı açısından bir diğer fark ise ÖERK'de diğer velilerden şiddet görme vakasının görülmesidir. Cinsiyet ve otizme eşlik eden engelin şiddet verileri ile karşılaştırıldığında okullardaki şiddet vakalarında cinsiyetin tetikleyici bir etken olmadığı ÖERK'de ise kız çocukları/kadınların daha fazla şiddete uğradığı görülmektedir.

Otizme eşlik eden engeli olmanın hem okullarda, hem de ÖERK'lerde şiddete uğrama üzerinde tetikleyici etki yarattığı görülmektedir. Otizme eşlik eden engele sahip olanların okullarda şiddete uğrama oranları %20 iken, otizme eşlik eden engeli olmayanlarda bu oran %15,2'dir. Otizme eşlik eden engele sahip olanların ÖERK'de şiddete uğrama oranları %11,2 iken, ikincil engeli olmayanlarda bu oran %6,1'dir. Otizme eşlik eden engele sahip olan çocuklar hem okullarda hem de ÖERK'lerde daha fazla oranda idarecilerden şiddet görmektedir.

Covid-19 Pandemisi Sürecinde İhlaller

Pandemi sürecinde birçok insan hakları mekanizması alınacak önlemler bakımından devletlere tavsiyelerini yayınlamıştır. Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), BM Engelli Hakları Özel Raportörü, Uluslararası Çalışma Örgütü, UNICEF ve BM Engelli Hakları Ortaklığı eğitim hakkı ve engellilerle ilgili tavsiyelerde bulunmuşlardır.

DSÖ ve BM Engelli Hakları Özel Raportörü ise ortak yayınladıkları bilgi notunda; *“Uzun süre evde çalışması gerekebilecek engelli öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmesi için okulların ve diğer eğitim kurumlarının gereken tedbirleri alması”* ve engellilere hizmet veren sektörlerde çalışanlar için eğitim verilmesini tavsiye etmişlerdir.

Pandemi sürecinde yüz yüze eğitime ara verilmesi sonrasında başlatılan uzaktan eğitim ile ilgili elde ettiğimiz bulgular şöyledir: Uzaktan eğitime katılma/yararlanma ile ilgili sorulan soruya görüşmecilerin 72'si cevap vermiştir. Görüşmecilerin birden fazla seçeneği işaretleyebildiği soruya verilen yanıtlara göre 72 görüşmeciden sadece 9'u uzaktan eğitimin çocukları için yararlı olduğunu belirtmiştir.

Görüşmeciler uzaktan eğitimden hiç yararlanamadık seçeneğini 35 kez, bilgisayar, tablet veya internete sahip olmadıkları için uzaktan eğitime erişemedik seçeneğini 9 kez, EBA'daki dersler çocuğuma uygun olmadığını seçeneğini 26 kez, çocuğum uzaktan eğitim için yeterli becerilere sahip değil seçeneğini ise 32 kez işaretlemiştir."

Covid-19 sürecinde eğitime devam edememenin çocuğunuz üzerindeki etkisi nedir sorusuna 68 katılımcı cevap vermiştir. Soruda birden fazla seçenek işaretlenebilmiştir. Görüşmeciler toplam 204 seçenek işaretlemiştir. Olumlu etki ifade eden 3 seçenek sadece 12 kez işaretlenmiştir. Olumsuz etki ifade eden seçeneklerin işaretlenme sayısı 192'dir. Öne çıkan olumsuz etkiler becerilerin gerilemesi (39 kez), anlamsız ses çıkarmaların artması (23 kez), takıntıların artması (27 kez), fazla kilo almak (19 kez) ve Aağlamaların artması (18 kez) olmuştur. Bilgisayar, tablet başında daha fazla zaman geçirme ise online eğitim döneminde tüm çocuklarda olduğu gibi otizmlili çocuklarda da artmıştır.⁷

Araştırma kapsamında öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmesinde bir katılımcı uzaktan eğitime katılımı ilgili görüşünü "Çünkü özel gereksinimli bütün öğrencilerin uzaktan eğitimle eğitim sürecini takip etmesi maalesef mümkün değil." "Eğitim beş duyu organına hitap edebilirsek güzel. Çocuğa yeri gelecek dokunacaksın, seveceksin. Yeri gelecek deney yapacaksın, koklayacaksın, beş duyu organı da aktif olmalı. Uzaktan eğitimde bu çok zor oluyor, hele hele özel çocuklar için. Otizmlili çocuklar için daha da bir zor. O yüzden destek eğitim almalarıyla ilgili acil bir planlama yapılması gerektiğini düşünüyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Ayrımcılık

Ayrımcılık, Anayasa'nın 10. Maddesi dışında, 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nda da yasaklanmıştır. Engellilik temelinde ayrımcılık 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (EHK)'da makul düzenlemeyi Sözleşme ile uyumlu bir şekilde tanımlar.⁸ EHK'nın 4. Maddesinde engellilik temelinde ayrımcılık, makul düzenlemeyi de içeren şekilde yasaklanır ve eşitliği sağlama amacıyla yapılacak düzenlemelerin ayrımcılık sayılamayacağına hükmedilir. TCK 122. Madde gereğince nefret saikiyle engellilik temelinde ayrımcılık yapılması cezai sonuç doğurmaktadır.

Araştırmada ayrımcılıkla ilgili olarak otizmlili bireyin cinsiyeti, okul süreci ve makul düzenleme, RAM süreci, ÖERK süreci ve ailelerin otizmlili çocuk sahibi olması sebebiyle uğradıkları ayrımcılık ile ilgili 8 soru sorulmuştur. Ayrımcılıkla ilgili sorulara verilen yanıtların; cinsiyet, başka bir engel durumu olması ve ortalama hane geliri verileri ile çapraz analizi de yapılmıştır.

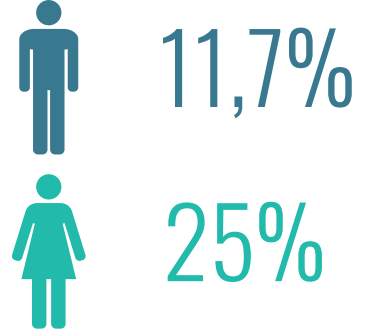
Otizmlili bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa uğrayıp uğramadığı sorusuna 11 görüşmeci evet yanıtı vermiştir.

⁷ Benzer bulgular Türkiye Otizm Anneleri Topluluğu araştırmasında da ortaya konmuştur.

<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/aileler-otizmlili-cocuklari-icin-yuz-yuze-egitim-istiyor/>

⁸ "d) Engelliliğe dayalı ayrımcılık: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı," <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf>

Karşılaştırmalı analiz sonuçlarına göre cinsiyet temelli ayrımcılığa uğrama sıklığı kız çocuk/kadın otizmlilerin ayrımcılığa uğrama oranı (%25)erkeklerin oranının (%11,7) iki katından fazladır. ⁸

RAM sürecinde ayrımcılık sorusuna 14 görüşmeci evet 52 görüşmeci hayır yanıtı vermiştir. Yapılan karşılaştırmalı analizde RAM sürecinde yaşanan ayrımcılığın otizmlili bireyin cinsiyeti ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmüştür.

Hem devlet okullarında hem de özel okullarda ve eğitimin her düzeyinde karşımıza çıkan bu ayrımcılık ile ilgili olarak sorulan soruya katılımcıların %52,6'sı çocuklarının okula kabul edilmemesini en az bir kez deneyimlediklerini belirtmiştir. 42 katılımcı eğitimin hangi aşamalarında çocuklarının okula kabul edilmediğine ilişkin soruda toplam 79 işaretleme yapmıştır. Bu veri katılımcıların önemli çoğunluğunun birden fazla kez okula kabul edilmeme problemi yaşadıklarını göstermektedir.

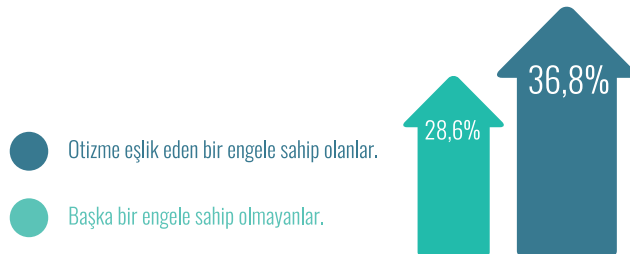
Katılımcıların yaşadıkları hak ihlalleri kreşten üniversiteye kadar eğitimin tüm düzeylerini kapsamaktadır. Verilere göre okula kabul edilmeme en fazla anaokulu (28) düzeyinde yaşanmakta, onu ilkököl (21) ve kreş (20) takip etmektedir. İlgili kanunlarda açıkça yasaklanmış olmasına rağmen okula kabul edilmeme güncel bir ayrımcılık olarak yaşanmaya devam etmektedir.

Aile odak grup görüşmesinde bir katılımcı kabul edilmeme deneyimini dile getirmiştir;

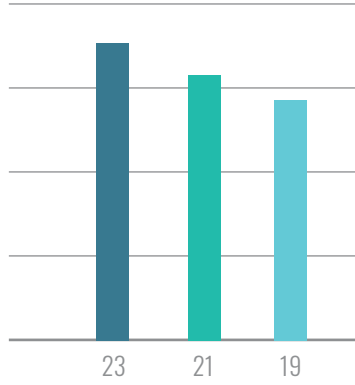
"hem özel hem devlet anaokullarına kreşlerine gittiğimizde beş altı yerden ret cevabı almıştık. En son ... anaokulundaöğretmenle karşılaşmıştık. Epey bir okul ve hiçbir kreş kabul etmiyordu"

Çocuğunuz okulda ayrımcılığa uğradı mı sorusuna katılımcıların 43'ü hayır 35'i evet cevabı vermiştir. Okulda ayrımcılık ile otizmlili bireyin cinsiyeti ve hanenin geliri arasında doğrusal bir ilişki yoktur.

Ancak ek bir engel ile ayrımcılık arasında tetikleyici bir ilişki bulunmaktadır. Okulda ayrımcılığa uğrayanların %36,8'i otizme eşlik eden bir engele sahip iken bu oran başka bir engele sahip olmayanlarda %28,6'dır.

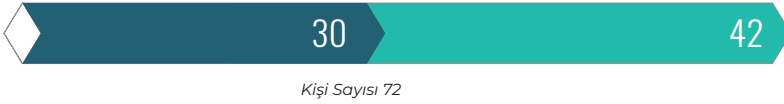
Okulda çocuğunuzun gereksinimlerine yönelik makul düzenleme yapıldı mı sorusuna 23 görüşmeci evet, 21 görüşmeci hayır, 19 görüşmeci kısmen yapıldı cevabı vermiştir.

● EVET ● HAYIR ● KISMEN

Araştırmada ayrımcılıkla ilgili olarak görüşmecilere otizmlili çocuk sahibi oldukları için kendilerinin herhangi bir ayrımcılığa uğrayıp uğramadıkları sorulmuş, yanıt veren 72 görüşmeciden 30'u evet, 42'si hayır cevabı vermiştir.

Otizmlili çocuk sahibi oldukları için ayrımcılığa uğrayan veliler.

Anketi yanıtlayan kişinin cinsiyeti ile ayrımcılığa uğrama verilerinin çapraz değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar da cinsiyet ile ayrımcılık arasında doğrusal bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Görüşmeciler en fazla deneyimlenen ayrımcılık türü olarak sosyal dışlanmayı ifade etmiştir, ancak bununla sınırlı olmayan ve şiddet görmeye kadar uzanan hak ihlalleri mevcuttur.

Sonuç

Otizmlilerin eğitime hakkına erişimde yaşadıkları eşitsizlik ve hak ihlalleri, geçmişe ilişkin veya geçmişte kalan bir insan hakları problemi değil, aksine güncel ve boyutlanarak devam eden sorundur.

Araştırmanın yerel ölçekte yapılmış olması ve ulaştığımız sonuçlar otizmlilerin eğitim hakkına erişimde yaşanan ihlallerin Denizli yereline özgü bir sorun olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine raporda da örneklerle bağlantılarını ortaya koymaya çalıştığımız üzere sorun hangi ilde yaşarsa yaşasın tüm otizmlilerin ve ailelerinin maruz kaldığı ve eğitim sistemine ilişkin yapısal bir sorundur.

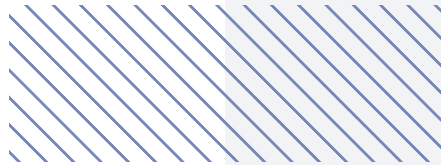
2016 yılında kabul edilen ve uygulamaya konulan Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı 2016-2019 (OEP) sorunun yapısal olduğunun devlet tarafından da

kabul edilmesi olarak görülmelidir. Fakat ne yazık ki, otizmlı çocukların ebeveynleri tarafından sıklıkla dile getirdiği üzere, OEP uygulanmamış ve otizmlilerin eğitime eşit erişimine hiçbir katkısı olmamıştır. Engellik alanında ayrıntılı verilerin toplanması eğitim hizmetlerinin planlanması ve en uygun yöntemlerle yapılması için zorunluluktur. Hiç kimseyi dışarda bırakmayan, ayrımcı olmayan kapsayıcı bir eğitim sistemi yaratmak mümkündür.

ÖNERİLER

- Türkiye mevzuatı gözden geçirilmeli ve mevzuat BMEHS ile tam uyumlu hale getirilmelidir.
- Mevzuattaki ayrımcılık karşıtı hükümler tüm ayrımcılık temellerini kapsayacak ve ispat yükünün yer değiştirmesini içerecek şekilde güçlendirilmelidir.
- TCK 122. Maddesi değiştirilmeli nefret ve ayrımcılık suçları ayrı ayrı düzenlenmelidir.
- Eğitim sisteminde kapsamlı bir reform yapılmalıdır. Reform sürecine tüm tarafların aktif olarak katılımı sağlanmalıdır.
- OEP gözden geçirilmeli, deneyimler üzerinden güncellenmeli, hedefler zamanlanmalı ve faaliyetler bütçelendirilmelidir.
- OEP'in güncellemesi ve planın uygulamasını izleme sürecine otizmlı bireyler, aileler ve STÖ'lerin etkin katılımı için mekanizma kurulmalıdır.
- OEP kapsamında kriz dönemlerine ilişkin hedefler belirlenmeli, politikalar ve önlemler plana eklenmelidir.
- RAM değerlendirmeleri çocukların tüm kapasitesini ortaya çıkarma amacıyla, farklı araç ve yöntemler kullanılarak yapılmalı ve değerlendirme sürecine farklı disiplinlerden uzmanlar ve aileler katılmalıdır.
- RAM'ların teknik ve insan kaynakları kapasiteleri güçlendirilmeli, RAM'lar otizmliler ve ailelerine danışmanlık/rehberlik hizmetlerini sürekli verebilecek duruma getirilmelidir.
- ÖERK'de haftalık ders saatleri artırılmalı, bu kurumlarda verilen eğitimlerin çocuğun gelişimini ne düzeyde desteklediği veriye dayalı olarak takip edilmeli ve gerekli uyarlamalar yapılmalıdır.
- ÖERK'de verilen eğitim hizmetlerinin kalitesi artırılmalı, denetimleri devlet uzmanlarının yanı sıra Sivil Toplum Örgütü temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilmelidir.
- BEP'ler, otizmlı bireylerin beceri ve ihtiyaçları doğrultusunda işlevsel olarak hazırlanmalı ve BEP hazırlık sürecine ailelerin ve otizmlı bireylerin katılımı sağlanmalıdır.

- Yüksek Öğretim Kurulu her yıl yeterli sayıda nitelikli öğretmen ve destek öğretmeni yetiştirme programları açmalıdır.
- MEB, her yıl yeterli sayıda öğretmen ve destek personeli ataması yapmalıdır.
- Halen görevde olan öğretmen ve destek personeli için hizmet içi eğitim programları düzenlenmeli ve sonuçları takip edilmelidir.
- MEB’de görevli tüm öğretmenleri ve destek eğitim personeli haricinde, öğrenim gören tüm öğrenciler için kaynaştırma/bütünleştirme uygulamasının amacına uygun olarak eğitim ve yönlendirme çalışmaları hazırlanmalıdır.
- Kaynaştırma ve özel eğitimde görevli öğretmenler için psikolojik destek hizmetleri geliştirilmelidir.
- Eğitim müfredatı otizmliler ve diğer engelli grupları için uyarlanmalı, ihtiyaç duyulan makul uyarlamalar tüm öğrenciler için yapılmalıdır.
- Olağanüstü dönemlerde engellilerin her düzeydeki eğitimi ile ilgili alınacak tedbirlerin belirlenmesinde engelli kişilerin karar alma sürecine doğrudan katılımı sağlanmalıdır.
- Olağanüstü dönemlerde engellilerin eğitim hizmetlerine erişimini sağlayacak her türlü teknik altyapı için finansal destek sunulmalıdır.
- Otizmlileri homojen bir grup olarak değerlendirme yaklaşımı terk edilmeli eğitimin her aşamasında otizmlilerin bireysel farklılıklarına saygı gösterilmelidir.
- Eğitimin her düzeyinde bireysel destek hizmetleri ve bu hizmeti sunacak mekanizmalar kurulmalıdır.
- Otizmlili bireylerin eğitimine ilişkin uluslararası gelişmeler takip edilmeli ve iyi uygulama örnekleri eğitim sistemine adapte edilmelidir.
- Otizmlili çocukların yaşadıkları çevreden koparılmadan, mahallesindeki okula gitmesi için ihtiyaç duyulan tüm düzenlemeler devlet tarafından yapılmalıdır.
- TİHEK, eğitim hakkına ilişkin hükümler içeren uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına ilişkin yıllık raporlar hazırlamalı ve kamuoyu ile paylaşmalıdır.
- TÜİK engellilik alanında ayrıntılı veri toplamalı ve kamuoyu ile paylaşmalıdır.
- Otizmlili ve diğer engel gruplarından öğrencilerin okulu terkleri izlenmeli ve eğitim sistemi dışına çıkma nedenleri ortadan kaldırılmalıdır.

RAPORLAMA METODOLOJİSİ

Otizmli bireylere yönelik ayrımcı uygulamaların en fazla yaşandığı alanların başında gelen eğitim hakkına ilişkin bu araştırmanın temel sorusu “ne kadar ve hangi koşullarda erişebiliyorlar” olarak belirlendi. Denizli Otizm Derneği (DOD) olarak, biriktirdiğimiz deneyimden okulda/sınıfta olmanın, otizmli çocuklar ve ailelerince, ödenmiş ya da halen ödenmekte olan bir insani bedeli olduğunu biliyoruz.

Eğitimin, hiçbir bakımdan ayrımcılık olmaksızın herkesin en temel haklarından biri olması yanında, insan çeşitliliğinin ve farklılıkların, her düzeyde eğitim hizmetlerinin planlanması ve uygulanması sürecinin temel belirleyicisi olması gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle araştırmayı, alanda çalışan bir sivil toplum örgütü (STÖ) olarak insan hakları eksenli olarak tasarlamayı hedefledik.

Saha araştırmasında, Denizli’de otizmli bireylerin ailelerinin, çocuklarının tüm eğitim süreçlerinde yaşadıkları hak ihlallerinin tespit edilmesi, ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Yapılan çalışmalarda ve izleme faaliyetimizde eğitim hakkına ilişkin uluslararası standartlar, iç hukuktan kaynaklanan ulusal standartlar ve güvencelerle birlikte temel referans olarak kullanılmıştır. Verilerin toplanması ve analizinde ayrımcılık yasağı ilkesine riayet edilmiş, cinsiyete ilişkin tüm bulgular her aşamada kayıt altına alınmış ve bu bulgulara raporda yer verilmiştir. Veriler 2021 yılı içerisinde toplanmıştır. Çoklu ayrımcılığın ortaya konabilmesi için cinsiyet, aylık ortalama hane geliri ve otizme eşlik eden engel durumu verileri ile çapraz analizler gerçekleştirilmiştir.

İzlemenin, Covid19 önlemlerinin sürdüğü bir dönemde yapılması ve engellilere ilişkin ayrıştırılmış verilerin olmaması araştırmanın temel kısıtlarıdır. Ancak araştırmanın COVID19 önlemleri dönemine denk gelmesi aynı zamanda, çok temel düzeyde pandemi önlemlerinin ve eğitime ilişkin uygulamaların otizmlilere etkisini de görme olanağı vermiştir. Yerel ölçekte yapılan bu araştırma raporu, Denizli’deki tüm durumları da kapsamamakta, sadece ulaşabilen verilerin analizini içermektedir.

Rapordaki veriler otizmli çocukların aileleri ile yapılan anketler, alanda çalışan öğretmenlerin katılımıyla yapılan odak grup görüşmesi, ailelerle yapılan odak grup görüşmesi, CİMER’e ve ilgili kamu kurumlarının Denizli il müdürlüklerine yapılan bilgi edinme başvuruları ve anahtar sözcükler üzerinden yapılan medya taraması yoluyla toplanmıştır. Veri toplama sürecinde ve raporlanmasında kişisel verilerin gizliliği ve mahremiyetine saygı gösterilmiş, anketler ve odak grup görüşmeleri için katılanların onamları alınmıştır. Öğretmen odak grup görüşmesi özel eğitim alanında çalışan

7 öğretmen ile derneğimiz yönetim kurulu üyesi de olan bir çocuk gelişimi ve bir Türkçe öğretmenin (otizmlı çocuk annesi) katılımıyla online olarak gerçekleşmiştir. Online olarak yapılan aile odak grup görüşmesine ise otizmlı çocuğu olan 6 anne ve 3 baba katılmıştır. Araştırma çerçevesinde toplanan veriler SPSS programında analiz edilmiştir.

Raporlama aşamasında Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi (BMEHK)'nin Türkiye Nihai Raporu, Türkiye'den yapılan başvurularda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından verilen kararlar, Hükümet tarafından hazırlanan Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı 2016-2019 (OEP), Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlaştığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü için Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Milletvekilleri tarafından verilen yazılı soru önergeleri, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından hazırlanan Otizmlı Çocukların Eğitim Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı Raporu ve insan hakları mekanizmaları tarafından çıkarılan Covid-19 Pandemisi ile ilgili bilgi notlarının eğitim hakkıyla ilgili bölümleri taranmıştır.

EĞİTİM HAKKININ KAPSAMI

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Uluslararası Anlayış, İşbirliği ve Barış için Eğitim ile İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerle ilgili Eğitime İlişkin Tavsiye Kararı'nda; Eğitim *“kişisel kapasitelerin, tutumların, yeteneklerin ve bilgilerin tümünün ulusal ve uluslararası toplumlarda ve onların yararına olacak şekilde, bireylerin ve sosyal grupların bilinçli bir gelişmeyi öğrenmeleri yoluyla ortaya çıkan sosyal yaşam sürecinin tamamı”*⁹ olarak tanımlanır ve bu sürecin *“özel faaliyetlerle sınırlandırılmayacağı”* belirlenmesi yapılır.

Temel bir insan hakkı olarak Eğitim hakkı ise; herkesin ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik ya da sosyal köken, din, inanç ya da politik görüş, yaş, engellilik vb. hiçbir ayrımcılığa uğramadan zorunlu temel eğitime ücretsiz ve eşit fırsatlarla erişebilmesidir.

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri eğitim hakkına ilişkin olarak, mevcut ve erişilebilir olması ile birlikte kabul edilebilir ve çocukların farklı ihtiyaçlarına uyarlanabilir olmasını dört temel ilke olarak kabul eder. Eğitim hakkı kapsamında devletlerin yükümlülüğü bu dört temel ilkenin sağlanmasıdır.

Eğitim hakkını, insan haklarının bölünmezliği ve birbirleriyle olan güçlü bağları ile birlikte ele almak gerekir. Eğitim, kültürel hayata katılımdan çalışma hakkına kadar bir dizi hakka erişebilmek için ön şarttır. BMEHK bunu kapsayıcı eğitimle ilgili Genel Yorum'da *“Taraf Devletler, tüm insan haklarının bölünmezliğini ve birbirine bağımlılığını tanımalıdır. Eğitim, diğer hakların tam ve etkili bir şekilde hayata geçirilmesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Buna karşın, kapsayıcı eğitim hakkı ancak bazı diğer haklar uygulanırsa gerçekleştirilebilir.”*¹⁰ olarak ifade etmiştir.

⁹<https://unesco.org.tr/Pages/504/194/>

¹⁰ Komite'nin 4 No'lu Genel Yorumu, https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/10/Engelli-Haklar%C4%B1-Komitesi_No4-son.pdf

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE EĞİTİM HAKKI

Eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden başlayarak uluslararası sözleşmelerde herkes için güvence altına alınmıştır. Sözleşmeler, hem farklı gruplara yönelik ayrımcılığın yarattığı eşitsizliğin önlenmesi hem de uyarlanabilirlik ilkesi ile ilgili hükümler içermektedir.

Esas olarak, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS), BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) EK 1 No'lu Protokol'de güvence altına alınan eğitim hakkı, yine bu sözleşmelerdeki ayrımcılık yasağı hükümlerine rağmen, herkesin eşit fırsatlarla eğitime erişmesine ilişkin sorunlar devam etmiştir. Ayrımcılık riski altında bulunan gruplar bakımından ise eğitim hakkı, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAOKS)'da güvence altındadır.

Sözleşmeler dışında engelli kişilerin eğitim hakkına erişiminin güçlendirilmesine ilişkin birçok uluslararası ve bölgesel deklarasyon, strateji belgesi, komite genel yorumları ve eylem planı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri 1990 tarihli Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi, 1993 tarihli BM Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Standart Kuralları ve 1994 tarihli UNESCO Özel Eğitim Hakkında Salamanca Bildirgesi ile Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK)'nin 5 no'lu Genel Yorum'udur.

Devletlerin, engelli kişilerin eğitim hakkına diğerleri ile eşit fırsatlarla erişimi, eğitimin kapsamı ve uyarlanmasına ilişkin yükümlülükleri 2006 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 2008 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (BMEHS)'de çerçevelenmiştir. Sözleşme'nin 24. Maddesi şöyledir;

"Madde 24

Eğitim

- Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkanı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:***
 - İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;*
 - Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması;*
 - Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması.*

2. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:

- (a) Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır;
- (b) Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir;
- (c) Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır;
- (d) Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır;
- (e) Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla aşağıda belirtilen tedbirleri alır:

- (a) Braille ve diğer biçemlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması;
- (b) İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;
- (c) Görme, işitme veya hem görme hem işitme-konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması.

4. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Sözkonusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.

5. Taraf Devletler engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömürboyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin eder.”¹¹

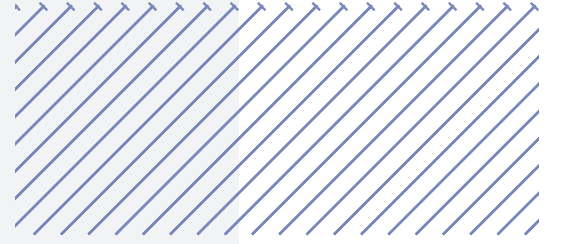
BMEHS ile kapsayıcılık, ömür boyu eğitim ve makul düzenlemelerin yapılması ilk defa bir insan hakları sözleşmesi metninde yer almıştır. Diğer yandan 24. Madde bir sözleşme için oldukça ayrıntılı düzenlenmiştir. Madde metninde; eğitimde görev alacak öğretmenlerin ve destek personelinin yetiştirilmesi ve görevlendirilmesi, destek eğitim yöntemleri ve materyallerinin kullanılması dahil birçok ayrıntıya yer verilmiştir.

Ayrıca 24. Maddenin kapsamı Sözleşme'nin giriş kısmında ve farklı maddelerinde yer alan; eğitim ve bilginin erişilebilir olması, fırsat eşitliği ve ayrımcılık yasağı ile evrensel tasarım hükümleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

¹¹ <https://www.esithaklar.org/kutuphane/>

BMEHS'nin yetkili organı olan BMEHK, 2016 yılında yayınladığı Kapsayıcı Eğitim Hakkı Üzerine Genel Yorum'da 24. Maddenin kapsamı ve devletlerin yükümlüklerini çok daha ayrıntılı olarak açıklamıştır.¹²

İÇ HUKUKTA EĞİTİM HAKKI

Eğitim hakkı iç hukukta da başta Anayasa olmak üzere güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 42. Maddesi hiç kimsenin eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamayacağı, ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve Devlet okullarında parasız olduğuna hükmeder.¹³

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 4, 5, 6, 7, 8 ve 9. maddelerinde eğitimde ayrımcılık yasağı, eğitimde kişilerin ve toplum ihtiyaçlarının gözetilmesi, yönlendirme ve rehberlik hizmetleri, ilköğretim görme hakkı, fırsat eşitliği, özel eğitim ihtiyacı olanlar ve eğitim sürekliliğinin eğitim görevleri olarak tanımlanır.

I – Genellik ve eşitlik: (1)

Madde 4 – Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

II – Ferdin ve toplumun ihtiyaçları:

Madde 5 – Milli eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

III – Yöneltilme:

Madde 6 – Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

(Değişik: 16/8/1997 - 4306/3 md.) Milli eğitim sistemi, her bakımdan, bu yönleltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Bu amaçla, ortaöğretim kurumlarına, eğitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıfları konulabilir. Yöneltilmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır.

IV – Eğitim hakkı:

Madde 7 – İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

¹² Komite'nin 4 No'lu Genel Yorumu,

https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/10/Engelli-Haklar%C4%B1-Komitesi_No4-son.pdf

¹³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, md. 42

<https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>,

V – Fırsat ve imkan eşitliği:

Madde 8 – Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır. Maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

VI – Süreklilik:

Madde 9 – Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.”¹⁴

Engelliler Hakkında Kanun’un 15. maddesinde ise; engellilerin eğitim hakkının hiçbir gerekçeyle engellenemeyeceği, yaşadıkları çevrede ve bütünleştirilmiş ortamlarda eğitim almaları, hayat boyu eğitim olanaklarından eşitlik temelinde ayrımcılığa uğramadan yararlanması güvence altına alınır.¹⁵

İç hukukta özel eğitim, 1997 yılında çıkarılan Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (ÖEHKHK) ile düzenlenmiştir. ÖEHKHK; özel eğitime erken yaşta başlanması ve eğitimin kişilerin ihtiyaç ve becerilerine uygun olması, Rehberlik Araştırma Merkezleri’nin (RAM) kurulması, kaynaştırma eğitimi, Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) hazırlanması ve ailenin katılımı, destek eğitimleri ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır.¹⁶ ÖEHKHK ek olarak 2018 yılında MEB tarafından çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ¹⁷ ve Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği ¹⁸ otizmli bireylerin eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler içermektedir.

Yasal düzenlemeler yanında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ¹⁹ tarafından 3 Aralık 2016’da ilan edilen OEP’de ²⁰ belirlenen altı öncelik alanından biri eğitim hakkına ilişkindir. Bu başlık altında Eğitsel Değerlendirme, Özel Eğitim, Destek Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Geliştirilmesi bölümleri yer almıştır. OEP’de, “OSB olan bireylerin ayrımcılığa uğramadan bütünleştirilmiş ortamlarda eğitim görmelerinin sağlanması ile eğitsel değerlendirilmeleri, özel eğitim, meslekî eğitim, destek eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi” ana hedefler olarak belirlendiği vurgulanmıştır. Ana hedeflerin altında otizmli bireylerin eğitimi konusunda 8 alt hedef belirlenmiştir. Belirlenen alt hedeflerin ikisinde Yüksek Öğretim Kurulu, altısında ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) sorumlu kurumlardır.

¹⁴ <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1739&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹⁵ Eğitim ve öğretim

Madde 15- (Değişik:6/2/2014-6518/73 md.)

Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelliler, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, yaşadıkları çevrede bütünleştirilmiş ortamlarda, eşitlik temelinde, hayat boyu eğitim imkânından ayrımcılık yapılmaksızın yararlandırılır. Genel eğitim sistemi içinde engellilerin her seviyede eğitim almasını sağlayacak bütünleştirici planlamalara yer verilir.Örgün eğitim programlarına farklı nedenlerle geç başlamış engellilerin bu eğitime dâhil edilmesi için gerekli tedbirler alınır

<https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=573&MevzuatTur=4&MevzuatTertip=5>

¹⁷ https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/13145613_Ozel_EYitim_Hizmetleri_YonetmeliYi_son.pdf

¹⁸ https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_08/14231603_Rehberlik_ve_Psikolojik_DanYYma_Hizmetleri_YonetmeliYi_2.pdf

¹⁹ Bu bakanlığın ismi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değişmiştir.

²⁰ http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/5w4h6+otizm_eylem_plani_kitap_bakanli_onaylanan.pdf

Ancak OEP’de, insan haklarına ilişkin iyi bir eylem planında olması gereken, plandaki faaliyetler için bütçeleme bulunmamaktadır. OEP’deki önemli bir diğer eksiklik planın izleme sürecine otizmlilerin, ailelerinin ve ilgili STÖ’lerin etkin katılımının öngörülmemiş olmasıdır. OEP’de, planın uygulamasını izlemek üzere ilgili bakanlık ve kurumların temsilcilerinden oluşacak izleme ve değerlendirme kurulması öngörülmüştür. Plan gereğince, uygulayıcı kurumların 6 aylık sürelerle raporlama yapması ve bu raporların izleme kurulunda görüşülmesi gerekmektedir. Planın zamanlama tablosunda bazı hedefler süreklilik veya 2016, 2017 ve 2018 yılları belirlenmiştir. İzleme değerlendirme kurulu ise ilk toplantısını 21 Kasım 2018 yılında yapmıştır. ²¹ İzleme Kurulu’nun yaptığı tek toplantıdaki değerlendirmeler kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Araştırmamızda kurulun 2. toplantısının yapıp yapılmadığına ilişkin bilgiye ulaşılmamıştır. İzleme ve değerlendirme kurulunun ilk toplantısını planın ilan edilmesinden 2 yıl sonra yapılmış olması başlı başına planın uygulaması konusunda uygulayıcılarda yeterli iradenin oluşmadığını göstermektedir.

Otizmliler, aileleri ve STÖ’lerin bütün uyarıları ve ısrarla planın uygulanması taleplerine rağmen plan hayata geçirilmemiştir. ²² İzleme kurulları tarafından yapılan çalışmalar sonucu elde edilen veriler kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Her ilde kurulması öngörülen Otizm Eylem Planı İl İzleme ve Denetleme kurumlarının işlevsel olmadığı Türkiye Otizm Meclisi tarafından hazırlanan TBMM’ye sunulan raporda (9 Ekim 2018) ve TBMM Araştırma Komisyonu raporunda yer almıştır. Denizli’de bulunan il izleme ve denetleme kurulu da sadece 3 kez toplanmıştır.

BMEHK eğitim hakkına ilişkin Genel Yorum’da “7. Madde 4 (3)’e uygun olarak, Taraf Devletler, engelli çocuklar da dâhil olmak üzere tüm engelli bireyler ile bu kişileri temsil eden kuruluşlar vasıtasıyla, kapsayıcı eğitim politikalarının planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi konularda bu kişilerle istişarede bulunmalı ve onları sürece aktif biçimde dâhil etmelidir. Engelli bireyler ve uygun olduğu ölçüde aileleri, bu süreçte, sadece eğitim alanlar olarak değil, ortak olarak görülmelidir.” tavsiyesini yapar. Kısaca ilan edilen OEP’in uygulama süresi dolmuş olmasına rağmen hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirildiğine ilişkin bilgiler kamuoyuna açıklanmamıştır.

Engellilik alanında hazırlanan eylem planlarına ilişkin olarak BMEHK, Türkiye’nin İlk Raporuna İlişkin Nihai Gözlemler’inde Erişilebilirlik Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı ile Bakım Hizmetlerine ilişkin 2011-2013 Stratejisi ve Planı (para 7), Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planının (2013-2017) ve Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesinin (2014-2019) (para 15/a) sağlanan ilerleme ile ilgili açık ve şeffaf bilgilerin olmamasından duyduğu kaygıyı ifade etmiştir. ²³ TBMM Araştırma Komisyonu’na hazırladıkları raporu gönderen Türkiye Otizm Meclisi, OEP uygulanmasına ilişkin sorunları komisyona iletmıştır. (sy 176) ²⁴ TBMM Araştırma Komisyonu toplantısına katılan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdür Yardımcısı’nın Komisyon’a verdiği bilgiler çoğunlukla farkındalık yaratmaya dönük faaliyetlerdir.

Açık kaynaklardan OEP’nin aşağıdaki hedefleri ile sonuçların ne olduğuna ilişkin bilgilere ulaşmak mümkün olmamıştır.

²¹ <https://www.csgb.gov.tr/haberler/otizm-eylem-planı-ve-değerlendirme-kurulu-toplantısı/>

²² <https://medyascope.tv/2019/11/14/otizmliler-cocuklarin-aileleri-cocuklari-icin-seslendi-ayrıştırma-kaynastir/>

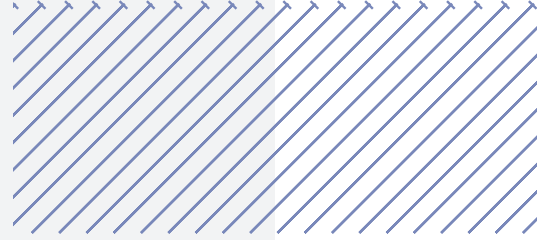
²³ https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/05/BM_NihaiGozlemRaporu2019.pdf

²⁴ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/3136/Down%20Sendromu%2c%20Otizm%20ss%20200.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

“özellik ve gereksinimlerine özgü eğitim programları geliştirilmesi; öğrencilerin Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde eğitim alabileceği eğitim kurumlarının sayısı ile bu kurumlarda verilen destek eğitim hizmetlerinin niteliğinin artırılması; kaynaştırma yoluyla eğitim gören öğrencilerin gereksinimlerine uygun destek hizmetleri verilmesi ve bu uygulamaların başarılı yürütülebilmesi için makûl uyarlamalar ve eğitim ortamları düzenlemeleri yapılması; örgün eğitim kurumları ile araştırma merkezlerinin insan kaynağı ve fizikî kapasitesinin güçlendirilmesi; çocukların eğitimini sağlamaya yönelik olarak erken çocukluk dönemi eğitimcisi yetiştirilmesi; özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan eğitim hizmetlerinin niteliği arttırılacak ve söz konusu merkezlerin etkin bir biçimde denetlenmesi sağlanması; öğrencilere yönelik sınıf geçme ve genel değerlendirme sistemi kaynaştırma uygulamalarına uygun olarak yürütülecek, bu konuda alternatif değerlendirme sistemleri hayata geçirilmesi; öğrencilerden uygun olanların güzel sanatlar ve spor liselerinde kaynaştırma uygulanmasından yararlanması sağlanacak, yetenek sınavları, OSB olan bireylerin özelliklerine uygun hâle getirilecek ve bu okulların müfredatları geliştirilmesi”²⁵

ARAŞTIRMA BULGULARI

Görüşmecilere İlişkin Veriler

Araştırma kapsamında yapılan online ankete toplam 78 kişi katılmıştır. Anket katılımcılarının tümü çocukları Denizli’de eğitim alan kişilerden oluşmaktadır. Anketi 65 kadın, 13 erkek cevaplamıştır. 13 erkek katılımcının tümü otizmli bireyin babası, 65 kadın katılımcının 63’ü otizmli bireyin annesi, 1’i ablası, 1’i ise teyzesi olduklarını belirtmiştir.²⁶ Veri, engellilik ile ilgili olarak yapılan birçok araştırmada ortaya konduğu gibi,²⁷ otizmli kişilerin eğitime erişimine ilişkin deneyimin de aile içinde çoğunlukla kadınlar üzerinden yaşandığını göstermektedir.

Otizmli Bireye Yakınlık	Sıklık	Oran
Anne	63	80,8
Baba	13	16,7
Diğer	2	2,6
Toplam	78	100

Cinsiyet	Sıklık	Oran
Kadın	65	83,3
Erkek	13	16,7
Toplam	78	100

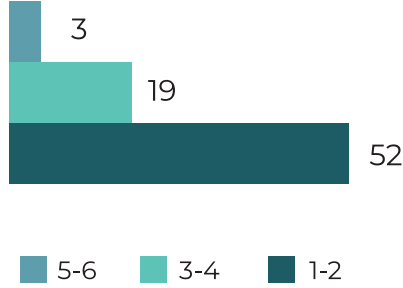
²⁵ OEP alt hedefleri

²⁶ Benzer bir biçimde, Türkiye Otizm Anneleri Topluluğu tarafından 2020 yılında yapılan araştırmaya katılan 1.184 kişiden 890’ı otizmli bireyin annesi, 167’si babası olduğunu belirtmiştir. <https://www.denizliyeniolay.com/haberler/guncel/otizmlicocuklarin-aileleri-yuz-yuze-egitim-istiyor/43366/>

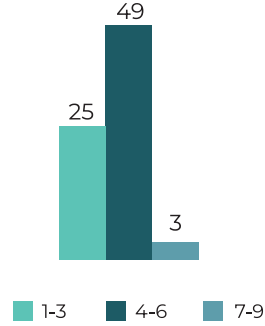
²⁷ “Yine yapılan araştırmalarda, engelli çocuğu olan ailelerde bakım sorumluluğunun ve fedakârlık beklentisinin büyük kısmının annede toplandığı görülmektedir. Babalara kıyasla engelli çocuğu bulunan annelerin gündelik yaşam pratikleri, çalışma yaşamları, sosyal hayatları, fiziksel ve psikolojik sağlık durumları daha büyük oranda etkilenmektedir.” Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Sy 278, erişim 19.10.21, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/3136/Down%20Sendromu%2c%20Otizm%20ss%202020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hanede yaşayan toplam kişi ve toplam çocuk sayılarına ilişkin sorulara verilen yanıtlara göre katılanların büyük çoğunluğunun 1-2 çocuk sahibi (52) olduğu ve 4-6 kişilik (49) hanelerde yaşadıkları görülmektedir.

Toplam Çocuk Sayısı

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

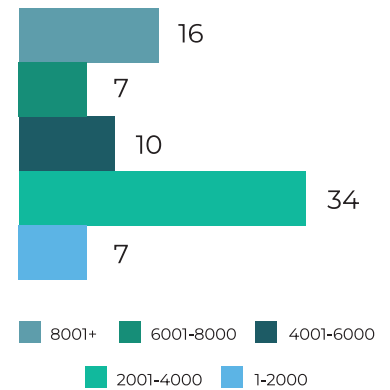

Görüşmecilerin cinsiyet/eğitim durumu karşılaştırmalı verilerine göre kadın görüşmecilerin lisans ve lisansüstü seviyelerde eğitim oranı %39,1 iken bu oran erkeklerde %61,5'tir, bir okul bitirmeyen sadece okur yazar olan 2 görüşmecinin her ikisi de kadındır.

Cinsiyet	Katılımcının Eğitim Durumu						Toplam
	Okur Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lisans	Lisansüstü	
Kadın	2	10	7	20	21	4	64
	3,1%	15,6%	10,9%	31,3%	32,8%	6,3%	100%
Erkek	0	2	1	2	8	0	13
	0%	15,4%	7,7%	15,4%	61,5%	0%	100%
Toplam	2	12	8	22	29	4	77
	2,6%	15,6%	10,4%	28,6%	37,7%	5,2%	100%

Ankete katılanların çoğunluğu (34) hanelerinin ortalama aylık hane gelirlerini 2001-4000 TL olduğunu beyan etmiştir. Soruyu 74 katılımcı cevaplamıştır. Bu soruya cevap verenlerin %9,5'u (7 katılımcı) hanenin ortalama aylık gelirinin 1-2000 TL olduğunu belirtmiştir.

Ortalama Aylık Hane Geliri

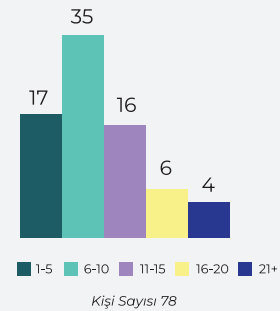
Ortalama aylık gelir hanede yaşayan kişi sayısı karşılaştırıldığında 1-2000 TL arasında aylık gelire sahip hanelerin toplam içindeki oranının %9,6 olduğu ve bu ailelerin günümüz ekonomik koşullarında ek finansman desteği ihtiyacı olmasının çok mümkün olduğu, yine ek finansman desteğine ihtiyacı olabilecek ailelerin 2001-4000 TL gelire sahip olan 4-6 kişilik (%47,8) ve 7-9 kişilik (%66,7) olduğu görülmektedir. ²⁸

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Ortalama Aylık Hane Geliri					Toplam
	1-2000	2001-4000	4001-6000	6001-8000	8000+	
1-3	2	9	3	4	6	24
	8,3%	37,7%	12,5%	16,7%	25%	100%
4-6	5	22	7	3	9	46
	10,9%	47,8%	15,2%	6,5%	19,6%	100%
7-9	0	2	0	0	1	3
	0%	66,7%	0%	0%	33,3%	100%
Toplam	7	33	10	7	16	73
	9,6%	45,2%	13,7%	9,6%	21,9%	100%

Katılımcıların otizmli çocukların cinsiyeti ve yaşı ile sorulara verdikleri cevaplara göre, cinsiyet ve yaş dağılımları aşağıdaki grafik ve tablodaki gibidir. Yaş dağılımı verilerine göre otizmli bireylerin en küçüğü 4 yaşındadır. Yine verilerimize göre otizmli bireyler ağırlıklı olarak ilk ve orta öğretim yaş aralığındadır.

Otizmli Bireyin Cinsiyeti	Sıklık	Oran
Kadın	16	20,5
Erkek	62	79,5
Toplam	78	100

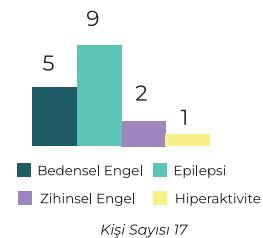
Otizmli Bireyin Yaşı

Katılımcıların 19'u (%24,4) çocuklarının otizme eşlik eden bir engeli olduğunu belirtmiştir. Verilere göre Epilepsi (9) ve bedensel engel (5) otizme eşlik eden engeller olarak öne çıkmaktadır.

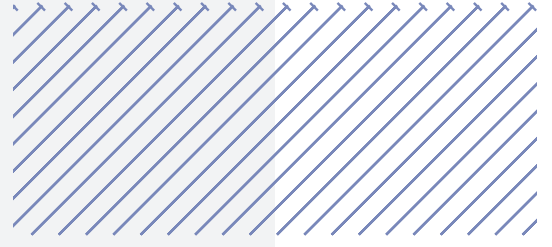
Otizme Eşlik Eden Engel Ya Da Süreğen Hastalığı Var Mı	Sıklık	Oran
Evet	19	24,4
Hayır	56	71,8
Toplam	75	96,2

Otizme Eşlik Eden Engel

²⁸ Ek finansman destekleri ilgili olarak raporun Covid-19 Pandemisi Süreci bölümüne bakınız.

REHBERLİK ARAŞTIRMA MERKEZLERİ (RAM) SÜRECİNDE İHLALLER

BMEHK Kapsayıcı Eğitim Hakkı Üzerine Genel Yorum'da engellilere yönelik rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetlerinin amacının kapsayıcılığın ve katılımın desteklemesi gerektiğini belirtmektedir;

"55. Bu tür hizmetlerin, öğrencinin güçlü yönlerinin tespit edildiği çok disiplinli bir değerlendirmeye göre belirlenen mümkün olan en erken aşamada başlaması ve maksimum bağımsızlık, özerklik, itibar, fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki yeteneği ve hayatın her alanında kapsayıcılığı ve katılımı desteklemesi gerekir. Komite, erken teşhise değinen ve akran desteğini teşvik eden topluma dayalı rehabilitasyonun gelişiminin desteklenmesinin önemini vurgulamaktadır." 29

RAM'lar ÖEHKHK ile kurulmuş; eğitim sürecinde rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerini, özel eğitim için tanılama ve uygun eğitim kurum/yöntemi önerilmesi hizmetlerini yürütmekle görevlendirilmiştir. 30 Otizmli bireylerin devam edeceği eğitim programı RAM'lar tarafından yapılan değerlendirme ile belirlenmektedir. RAM tarafından yapılan değerlendirme sonuçları otizmli bireylerin bütün hayatlarını etkileyen sonuçlar üretmektedir.

RAM Değerlendirmesinin Çocuğunuzun Gelişimini Doğru Ölçtüğünü Düşünüyor Musunuz	Sıklık	Oran
Evet	17	21,8
Hayır	29	37,2
Emin Değilim	27	34,6
Toplam	73	93,6

Araştırmada sorulan RAM tarafından yapılan değerlendirmede çocuğunuzun gelişiminin doğru ölçüldüğünü düşünüyor musunuz sorusuna 73 cevap alınmıştır. Soruya evet yanıtı verenlerin sayısı sadece 17'dir. 27 görüşmeci emin değilim, 29 görüşmeci ise hayır cevabı vermiştir. Bu sonuç ailelerin önemli çoğunluğunun RAM tarafından yapılan değerlendirmeye güvenmediklerini göstermektedir.

Aile odak grup görüşmesinde katılımcılar RAM değerlendirme süreci ile ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

•"RAM bildiğiniz gibi hepimiz aynı şeyi yaşıyoruz zaten. Yani kısa bir sürede çocuğa teşhis konulup bir şeyler yapılıyor. Orada çocuğa yaklaşabilecek insan nadiren rast geliyor."

²⁹ https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/10/Engelli-Haklar%C4%B1-Komitesi_No4-son.pdf

³⁰ Rehberlik ve araştırma merkezleri Madde 21 – Rehberlik ve araştırma merkezleri, eğitim-öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesine ilişkin gerekli her türlü çalışmaların yanısıra özel eğitim gerektiren bireyleri de tanılamada belirtildiği şekilde inceler, tanırlar, yerleştirilebilecekleri en uygun eğitim ortamını önerir ve bu bireylere rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri sunar. Nüfus ve hizmet potansiyeline göre merkez ve diğer ilçelerde de rehberlik ve araştırma merkezleri açılabilir.
<https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.573.pdf>

•“RAM şöyle bağlantısı yok, milli eğitimin üzerinde bir şey yok. Ne derler? Yaptırımı yok yani. Onlar size kaynaştırma veriyor. Milli Eğitim'de farklı şeyler yaşıyorsunuz ya da yani birbiriyle bir bağlantısı yok gibi. Sanki kopuk gibiler.”

•“RAM'lar tam bir felaket yani orada katılıyorum. Yani milli eğitimle de mesafeliler ailelerle fersah fersah mesafeliler. Yani sadece bir yılda bir kere görüp işte nereye hangi okula gideceğine karar veriyorlar. Oysa onların bir aile desteği vermeleri lazım. Çocukla ilgili okuluna gidip görüşmeleri lazım. Bunların hiçbirini yapmıyorlar. Hani gerçekten değişik tam böyle eski, bürokratik bir kurum yani. Bir işlevleri de yok. Çok gereksiz bir kurum bence. Yani RAM'ların yerine okullardaki Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (PDR) hocaları filan biraz daha geliştirilse hizmet içi kurslar verilse de RAM'lar kaldırılrsa belki daha iyi olur. Şu anda işlevsiz, verimsiz, faydasız bir kurum yani.”

Katılımcılar RAM değerlendirme sürecindeki özensizliğini de ifade etmiştir;

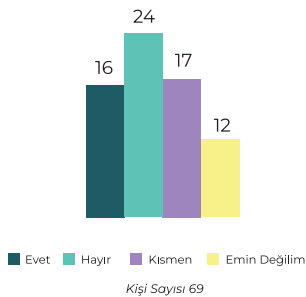
•“RAM'da yine aynı. ağılamaya başladı. Zaten daracık odalarda çocukları kontrol etmeye çalışıyorlar. Sözde takip ediyorlar. ağılamaya başladı ve orada değerlendiren bayan dedi ki ben size de sorabilirim, çocuğu babası çıkarabilir dışarıya. Eşim çıkardı, o bana sordu. Bende cevapladım. Yani hani ben zaten rapor almak için uğraşıyordum. Ben de işime gelecek şekilde cevaplarımı verdim. Çıktım gittim yani.”

•“Rehabilitasyonlarda, RAM'larda çocukların önünü açacaklarına aşağıya çekiyorlar. Yani çok somut örnekler var. Kendisini de özel eğitim öğretmeni olan bir öğretmen çocukların kaynaştırma işine uygun olmadığını söyleyebiliyor. Bizim çocuklarımız kaynaştırmaya gidiyorlar ve kaynaştırmadan da faydalandılar ama şunları yapamadığı için özel sınıfa gitsin ya da hep rehabilitasyona gelsin. İnek elimizden kaçmasın gibi olumsuz zihniyete sahip olanlar var.”

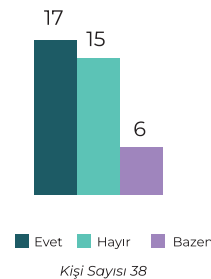
Araştırmada ortaya çıkan sonuçlara göre RAM'lar eğitsel değerlendirme ve yönlendirme yapmak dışında otizmli bireyler ve ailelere herhangi bir danışmanlık hizmeti sunmamaktadır. Kanunda otizmli bireylere rehberlik ve psikolojik danışmanlık yapmak görevi verilmiş olmasına rağmen, 67 görüşmeci RAM'dan sadece eğitsel değerlendirme ve yönlendirme hizmeti aldıklarını, 2 görüşmeci ise başka destek hizmetleri aldığını belirtmiştir. Aile odak grup görüşmesinde bir anne RAM sürecinin nasıl işleyeceği konusunda bile bilgilendirilmediğini “hani ben dediğiniz gibi daha başındayım bir kere ram'a gittim, ikincisine ne zaman gitmem gerekiyor, beni birisi çağırarak mı, ben mi gideceğim onları da bilmiyorum, bilgi sahibi değilim. Herhalde özel eğitim kurumu bize derse artık vereceksiniz, biz koşar gideriz öyle olacak” sözleriyle ifade etmiştir.

Görüşmecilerin RAM hizmetlerinin çocuklar ve ailelere geliştirici etkileri ve RAM'da yaşadıkları sorunlarla ilgili yetkililere ulaşım ulaşılmadıkları ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlar aşağıdaki grafiklerde gösterilmektedir. RAM'lar tarafından verilen hizmetlerin geliştirici olduğunu düşünen 16 görüşmeci varken geliştirici olmadığını düşünen 24 görüşmeci vardır. Yetkililere ulaşabilme konusunda ise tablo daha olumludur.

RAM Hizmetlerinin Siz ve Çocuğunuz İçin Geliştirici Olduğunu Düşünüyor Musunuz

Çocuğunuz RAM'da Sorun Yaşadığında Çözüm İçin Yetkililere Kolayca Ulaşabiliyor Musunuz

RAM'larda yapılan değerlendirmelerde kaynaştırma eğitimi kararı vermemeye yönelik bir eğilimin olduğu görölmektedir. Bir anne yaşadığı süreci şöyle aktarmıştır:

“Otizmli oğlum ilkokul ve ortaokulu kaynaştırmada tamamladı ve Liselere Giriş Sınav'ında Denizli merkezde bir anadolu lisesini kazandı. Değerlendirme için bağlı bulunduğumuz RAM'a gittiğimizde çocuğun normal lisede zorlanacağı meslek lisesi özel eğitim sınıfına ya da özel eğitim uygulama okulu olan DOÇEM'e gitmesinin iyi olacağı söylendi. Kayıt yaptırmak için meslek lisesine gittiğimde okulun müdürü, buraya gelmek istiyorsanız il milli eğitime dilekçe verin, ama onun için en iyi yer DOÇEM dedi ve bize çok kaba davrandı. Rapora itiraz ettim. Meslek lisesinin müdürünü de CİMER'e şikayet ettim. şimdi ne yapacağımızı bilmez bir şekilde bekliyoruz.”

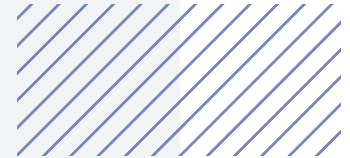
Araştırma kapsamında yapılan medya taramasında RAM'ların değerlendirme aşamasında kaynaştırma kararı olan öğrenciler hakkında farklı kararlar vermeye çalıştığına ilişkin haberlere ulaşılmıştır.

“ÇİLE BAşLADI: TELEFONLAR SUSMUYOR”

Ailelerin yaşadığı zorlukları anlatan Denizli Otizm Derneği Kurucu Başkanı Dudu Karaman ise,

“Geçen hafta Denizli Otizm Derneği'ne dört telefon geldi. İlk telefon bir anneden... İlkokul ve ortaokulu kaynaştırmada okumuş olan ve LGS'de Denizli merkezden bir anadolu lisesini kazanan çocuğu için Merkezefendi RAM, çocuğun meslek lisesi özel eğitim sınıfına ya da DOÇEM'e gitmesini söylemiş. İkinci telefon uzun yıllardır tanıdığımız bir baba, oğlu ilkokulu bitirdi. Çocuk okuma yazma, İngilizce biliyor, arkadaşlarıyla uyum içinde dört yıl geçirdi. İlkokula başlarken de kaynaştırmada yapamaz diyenler çoğunluktaydı ama ailenin ve okulun desteğiyle eğitimini başarıyla tamamladı. şimdi ortaokul zamanı geldi. Kayıt için gittikleri okullar kolaylaştırıcı kişi uygulamasından haberdar olmadıklarını söylüyorlarmış, Merkezefendi RAM'ı aramışlar konuyla ilgili konuştukları kişi, 'Hocam şimdilik kaydı al sonra rapor tutup buraya uygun değil deyip özel eğitim sınıfına ya da DOÇEM'e gönderirsiniz' demiş” dedi.”³¹

Aile odak görüşmesinde bir anne RAM değerlendirme sürecine ve sistemin işleyişine ilişkin çarpıcı bir değerlendirme yaparak “şunları yapamadığı için özel sınıfa gitsin ya da hep reha-bilitasyona gelsin ve inek elimizden kaçmasın gibi yani böyle olumsuz zihniyete sahipler. Ram da mesela işte kaynaştırma yazacağız sonra okulun başına bela olacak. Aşağı yazalım. Özel eğitim sınıfını yazalım. Gönderelim. Yani mesela tüm çocuklarımızı OÇEM'e gönderse-ler rahat edecekler yani oraya şey yapacaklar yani durumu ne olursa olsun izole edecekler, kendi müthiş okullarında da tipik gelişenlerin hepsini profesör yapacaklar şimdi.”

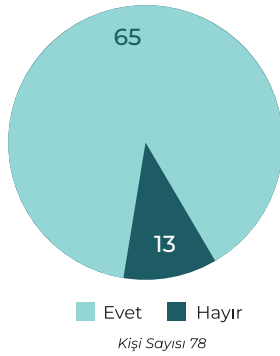

³¹ <http://www.gercekizmir.com/haber/Her-eylul-ayni-sendrom-Ayrıştırma-değil-kaynaştırma-istiyoruz-/100911>

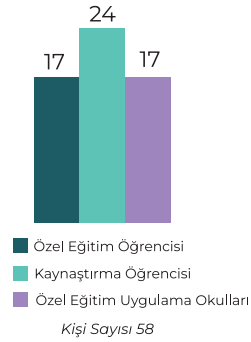
OKUL EĞİTİMİ SÜREÇLERİNDE İHLALLER

Araştırmanın sonuçlarına göre otizmli bireylerin 65'i eğitim kurumuna devam ederken 13'ü herhangi bir eğitim programına devam etmemektedir. Görüşmeciler eğitime devam etmeme nedeni olarak çocuklarının okulu bitirdiğini ve okul eğitimi yaş aralığında olmadığını belirtmiştir. Okula devam edenlerin 24'ü kaynaştırma, 17 Özel eğitim ve 17 özel eğitim uygulama öğrencisidir. Görüşmecilerin 30'u çocuklarının ikametlerine en yakın eğitim kurumuna kayıtlı olduğunu, 31'i ise çocuklarının ikametlerine uzak okullara gittiğini belirtmiştir.³²

Okula Devam Durumu

Devam Edilen Eğitim Programı

Otizmli bireylerin eğitime erişimi konusunda farklı siyasi partilere mensup çok sayıda milletvekili Milli Eğitim Bakanı tarafından cevaplanması istemiyle TBMM Başkanlığına yazılı soru önerge-leri verilmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk tarafından 07.05.2021 tarihinde 6 milletvekilinin soru önergelerine verdiği cevapta e-okul Yönetimi Bilgi Sistemine kayıtlı 11.679 otizmli öğrenci bulunduğunu belirtmiştir.

07.10.2021 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Mahmut Özer 11 milletvekilinin soru önergelerine verdiği cevapta ise Türkiye'de eğitim çağında 33.816 otizminin olduğunu, 10.020 otizminin özel eğitim okullarında eğitim gördüğünü 1.079 otizminin ise kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi aldığını belirtmiştir.³³ Dönemin Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un milletvekillerinin yazılı soru önergesine verdiği cevaba göre 2017-2018 eğitim öğretim yılında otizmli kaynaştırma öğrencisi sayısı 3.452'dir.³⁴ Her yıl yeni otizm tanısı alan çocuklar olmasına rağmen kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayısının düşmesi kaynaştırma eğitimi hedefinin terkedildiğini göstermektedir.

Bakanlar tarafından 5 ay arayla milletvekillerinin yazılı soru önergelerine verilen cevaplarda iki nokta dikkat çekmektedir. Birincisi 2021 Ekim ayı itibariye eğitim çağındaki 33.816 otizmli bireyden sadece 11.099'nun eğitim almasıdır. Bu sayılar eğitim çağındaki otizmli bireylerin %70'nin eğitim alamadığını göstermektedir. Üstelik iç hukukta, BMEHS'da ve OEP'de kaynaştırma eğitimi yaygınlaştırmak temel hedef iken, otizmli bireylerin sadece 1.079'u kaynaştırma eğitimi almaktadır.

³² <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-43750sgc.pdf>

³³ <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-50698c.pdf>

³⁴ <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-5204sgc.pdf>

İkincisi ise 2021 Mayıs ayında MEB okul sisteminde kayıtlı olan otizmli öğrenci sayısı 11.679 iken 2021 Ekim ayında özel ve kaynaştırma eğitimi alan otizmli öğrenci sayısının 11.099'a düşmüş olmasıdır. Eylül ayında yeni eğitim yılı başlamış olmasına rağmen eğitim alan otizmli öğrenci sayısındaki bu azalma açıklanmaya muhtaçtır.³⁵

Okulda çocuklar için BEP hazırlanması ve hazırlık sürecine ailelerin katılması konusundaki verilere göre BEP sürecine aile katılımının sağlanması ile ilgili kanuni zorunluluğun uygulamada tam olarak karşılanmadığını göstermektedir, 7 görüşmeci çocuklarının BEP sürecine dahil edilmediklerini belirtmiştir. BEP hazırlanması ile ilgili soruya 8 görüşmeci bilmiyorum cevabı vermiştir.

Çocuğunuz İçin BEP Hazırlanıyor Mu	Sıklık	Oran
Evet	44	56,4
Hayır	12	15,4
Bilmiyorum	8	10,3
Toplam	64	82,1

BEP Hazırlanırken Size Danışıldı Mı	Sıklık	Oran
Evet	36	46,2
Hayır	7	9,0
Toplam	43	55,2

Sizce Hazırlanan BEP Çocuğunuzun Gelişimine Uygun Mu	Sıklık	Oran
Evet	29	37,2
Hayır	7	9,0
Fikrim Yok	7	9,0
Toplam	43	55,2

Okul sürecinde hazırlanan BEP'in çocuğun gelişimi için uygunluğu konusundaki soruyu cevaplayanların (43 kişi) çoğunluğu (29 kişi) uygun olduğu cevabı vermiştir.

Öğretmen odak grup görüşmesinde katılımcıların BEP süreci ile ilgili olarak ifade ettikleri düşüncelerden bazıları şöyledir;

³⁵ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık 23.08.2021 tarihinde bir yazılı soru önergesine verdiği cevapta 2020 yılında 2940 çocuğun otizm tanısı aldığını belirtmiştir. <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-47982c.pdf>

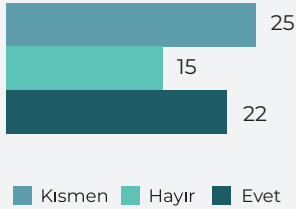
• “Zaten BEP hazırlanırken ailenin onayı alınmadan bildiğim kadarıyla hazırlanmıyor. Bir de şöyle ücretli öğretmen olduğumuz için aslında ben bu konuda ücretli öğretmenlerin de çok çok eksikleri olduğunu düşünüyorum. Çünkü hazırlama konusunda hepimizin çok bilgi sahibi olduğunu düşünmüyorum.”

• “Müdür bey ilk bir ay dolmadan ben daha öğrencileri hiç görmemiştim. Benden BEP istedi. Ben de dedim ki hocam ben daha kaba değerlendirmesini yeni yeni alıyorum. Yani ben bunu neye göre hazırlayabilirim dedim. Ben özel eğitimde de çalıştım dedi bir şekilde hazırla dedi bana. Özel eğitim öğretmeniyim bu böyle olmaz dedim. Ben tanımadığım bir öğrencinin hani performansını bilmeden ailenin önceliklerini bilmeden hani öğrenciyi tanımadan kontrol tarama testleri yapmadan ben nasıl hazırlayabilirim.”

• “Evet bep hazırlama konusunda da mesela hazır olan bep’i ben yani ilk defa dönem başında başladığım için okula bu sene çok hani gidip danıştığım oldu. Hani BEP bu şekilde ama ben nasıl uygulayacağım gibisinden.”

Katılımcılar çocuklarına eğitim veren öğretmenlerin otizmlilerin eğitimi konusundaki donanımları ile ilgili soruya çoğunlukla (25 kişi) kısmen cevabını vermiştir. Öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olmadığını belirten görüşmeciler sayısı 15’tir. BMEHK Kapsayıcı Eğitim OEP’de eğitim ana hedefinin 8 alt hedefinden birisi “örgün eğitim kurumları ile araştırma merkezlerinin insan kaynağı ve fizikî kapasitesinin güçlendirilmesi” dir. Ancak Öğretmen odak grup görüşmesi bu konuda ifade edilen görüşler gerek özel eğitim kurumlarında gerekse kaynaştırma eğitimi verilen okullarda alan eğitimi öğretmenlerin sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

Sizce Çocuğunuzun Öğretmenleri Otizm Konusunda Yeterli Donanıma Sahip Mi

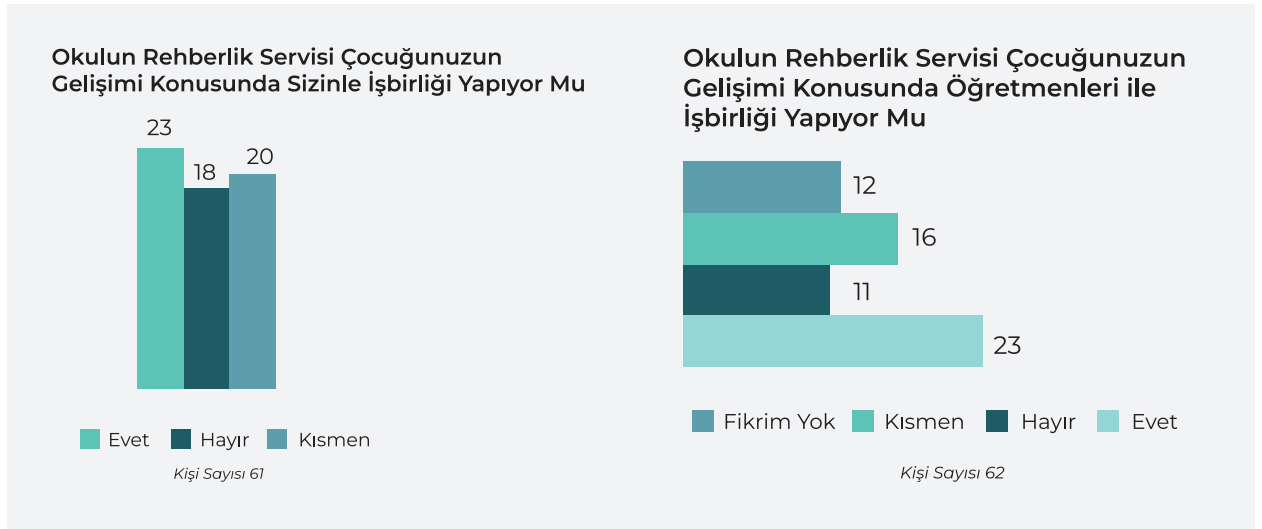
• “Ya ben şöyle düşünüyorum, mesela araştırma da yapmıştım. Özel eğitimde otuz bin tane alan öğretmenine ihtiyaç varmış. En son yirmi sekiz bindi. Yani özel eğitim ve uygulama okullarında ya da özel eğitimde bence de alan öğretmenleri çalıştırılmalı şayet devletin buna bütçesi yetmiyorsa veya yeteceği kadar yettiği noktaya kadar ücretli öğretmen çalıştırması gerekiyor”

• “Açık söyleyeyim yani şöyle şimdi hani otizm eylem planından kimin haberi var bilmiyorum ama açıkçası ben sıfır altı yaşta çalışırken de şöyle bir durum vardı. Hep okul öncesi eğitim öğretmeniydi. Biz sadece birkaç tane branş öğretmeniydik. Evet tamam

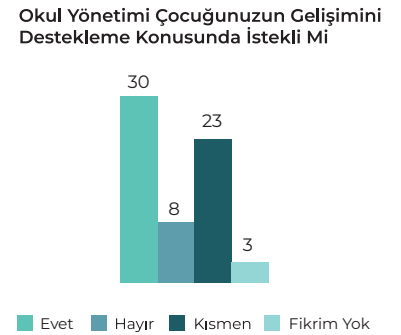
sıfır altı yaş okul öncesi eğitime yönelik ama hiçbir şey bilmiyor. Yani alan öğretmeni olduğumuz için yardımcı olmaya çalışıyoruz ama bu senin ayaküstü veya bir çay sohbet ortamında anlatabileceğim bir şey değil anlık bir şey sonra sınıfına gidip bir uygulama göstermeye çalışıyorsun.”

• “Bizim okulumuzda.... Özel Eğitim okulunda sözleşmeli ya da ücretli diye bir ayırım yok. Gerçekten yok. Zaten her sene öğretmen popülasyonunun ağırlığı ücretli öğretmenlerdi. Bu sene elli beş tane falan bildiğim kadarıyla. Yani bu sayı her sene artıyor. Yarısi neredeyse ücretli öğretmen.”

Aileler okullardaki rehberlik servislerin kendileri ve çocuklarının öğretmenleri ile işbirliği yapmasına ilişkin her iki soruya da evet yanıtı verenlerin sayısı 23’tür. Okulun rehberlik hizmetlerinden memnuniyet ortak bir küme oluşturmaktadır. Bu sorulara hayır yanıtı verenlerin sayıları ise aile işbirliği için 18, öğretmen işbirliği için 11’dir. 38 aile kendileri ile yapılan işbirliği düzeyinden memnun değildir.

Ailelerin büyük çoğunluğu okul idarelerinin çocuklarının gelişimi konusunda istekli olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların 30’u soruya evet, 23’ü ise kısmen yanıtı verirken hayır diyenlerin sayısı sadece 8’dir.

Aile görüşmelerinde katılımcıların bu konuda ifade ettikleri düşüncelerden bazıları şöyledir;

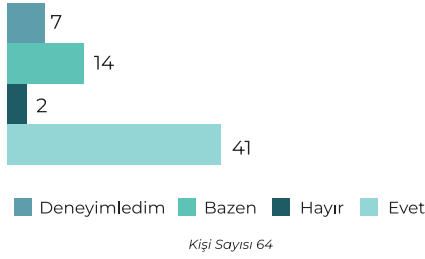
• “Ben hiçbir sıkıntı yaşamadım, müdürümüz olsun, öğretmenlerimiz olsun. Çok yardımcı oldular bana ya bizim burada sıkıntı yoktu yani bu konuda.”

• “Özel Alt Sınıfı'nda da ilk müdürümüz çok iyiydi. Hatta bizim bir öğretmenden sorun yaşadık ilk başta çocuk ders yapmaz diye peşin peşin ilk girdiğimiz zaman bu çocuk ders yapmaz, ders yapmaz. Ne yapayım o zaman? Götüreyim mi dedim, götürün gibisinden.”

• “İstemediği için müdür de bizi sürekli çağırıp hani birşeyler soruyordu falan filan. Ve ben sessiz kalıyordum çünkü cevabım olamaz. Zaten kendisi sorup, kendi cevaplıyordu.”

Katılımcıların okul yönetimlerinin çocukların gelişimini destekleme konusundaki olumlu yaklaşımı çocuğun okulda sorun yaşaması halinde yetkililere ulaşabiliyor musunuz sorusuna verdikleri cevaplarda da görülmektedir. 41 görüşmeci sorun halinde yetkililere ulaşabildiğini belirtirken sadece 2 görüşmeci soruya hayır yanıtı vermiştir.

**Çocuğunuz Okulda Sorun Yaşadığında
Çözüm İçin Yetkililere Ulaşabiliyor Musunuz**

Öğretmen odak grup görüşmelerinde ise eğitimin denetimi konusunda okul idaresinin daha etkili olmasına ilişkin görüşler dile getirilmiş aynı zamanda yaşanan olumsuzluklara dikkat çekilmiştir.

• “Her müdür kendi okulundaki eğitim programını sistemini düzenler ve bunu her ay kontrol ederse, belki okul bazında yavaş yavaş bir yayılma meydana gelir.”

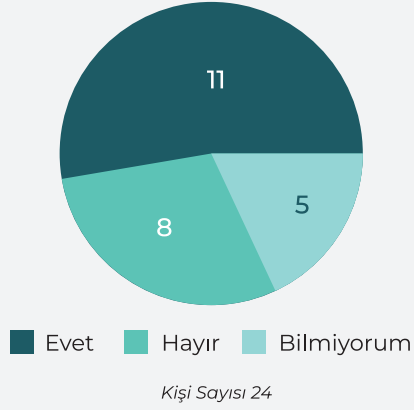
• “Yani müdür evet okulumuz tertibi düzenli diye mi göstermeye çalışıyor? Bizim burada her şey iyi gidiyor demeye mi çalışıyor, anlamıyorum yani bu konuyu. Çocuklardan başka her şeyi düşünme eğilimimiz var. Biraz ondan oluyor.”

Kaynaştırma eğitimine devam eden öğrenciler için ihtiyaç duydukları desteklerin sağlanması için okullarda destek odalarının açılması OEP’in eğitim başlığı altındaki 8 alt hedefinden biridir. Araştırma kapsamında yapılan Bilgi Edinme başvurularında “Denizli’de son 3 yıl içinde açılan Destek Eğitim Odası sayısı kaçtır? Bu destek odalarından faydalanan OSB’li öğrenci sayısı kaçtır?” sorusu sorulmuştur.

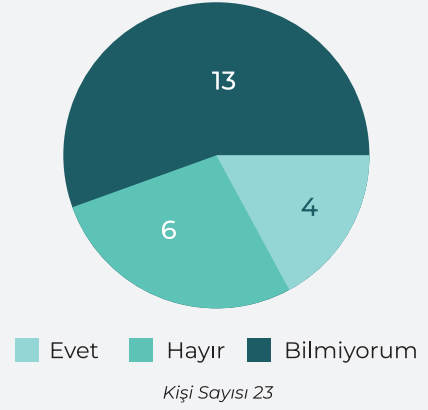
Bu soruya “Denizli’de son 3 yılda açılan destek eğitim odası sayısı 86 olup; destek eğitim odasından faydalanan OSB’li öğrenci sayısı 115’tir.” yanıtı alınmıştır.

Araştırmada okullarda destek odalarının varlığı ve çocukların destek eğitimi alması konusundaki sorulara verilen cevaplarda ise destek odalarının varlığı ile bu odalardan yararlanma konusundaki açık bir uyumsuzluk görülmektedir. 11 görüşmeci okulda destek var yanıtı verdiği halde sadece 4 görüşmeci çocuklarının destek odasından faydalandığını söylemiştir.

Çocuğunuz Kaynaştırma Öğrencisi İse, Devam Ettiği Okulda Destek Odası Var Mı

Eğer Var İse, Çocuğunuz Destek Eğitim Odasından Yararlanıyor Mu

ÖERK SÜRECİNDE İHLALLER

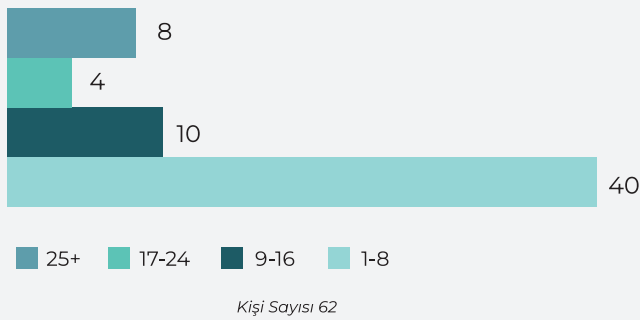

Araştırmaya katılan 67 görüşmeci çocuğunun ÖERK'a devam ettiğini belirtmiştir. Çocukların ÖERK devam ettiği süre olarak 4-6 yıl (23 kişi) ve 7-9 yıl (18 kişi) seçenekleri ağırlıklıdır.

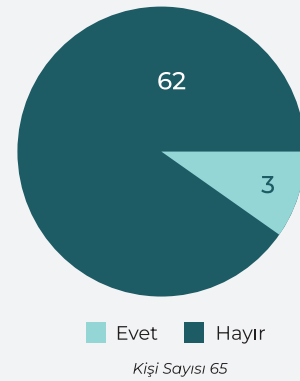
Çocuğunuz ÖERK Devam Ediyor Mu	Sıklık	Oran
Evet	67	85,9
Hayır	9	11,5
Toplam	76	97,4

Otizmli bireylere ÖERK'de verilen aylık ders saatleri konusunda ise aylık 1-8 saat seçeneği ağırlıklıdır. Görüşmecilerin 3'ü devlet tarafından verilen aylık sekiz saatlik eğitimi yeterli bulurken 59 görüşmeci 8 saatlik eğitimi yeterli bulmamaktadır.

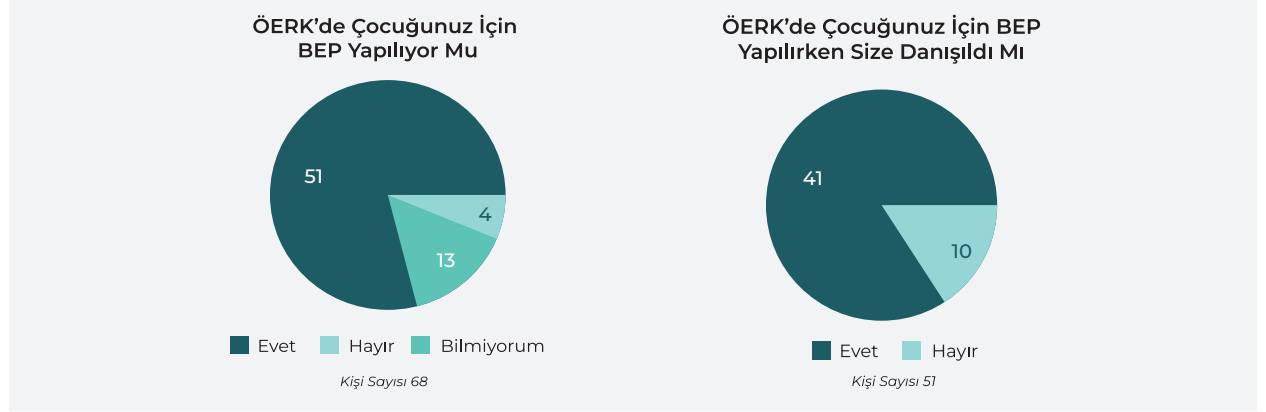
Çocuğunuz ÖERK da Ayda Kaç Saat Eğitim Alıyor

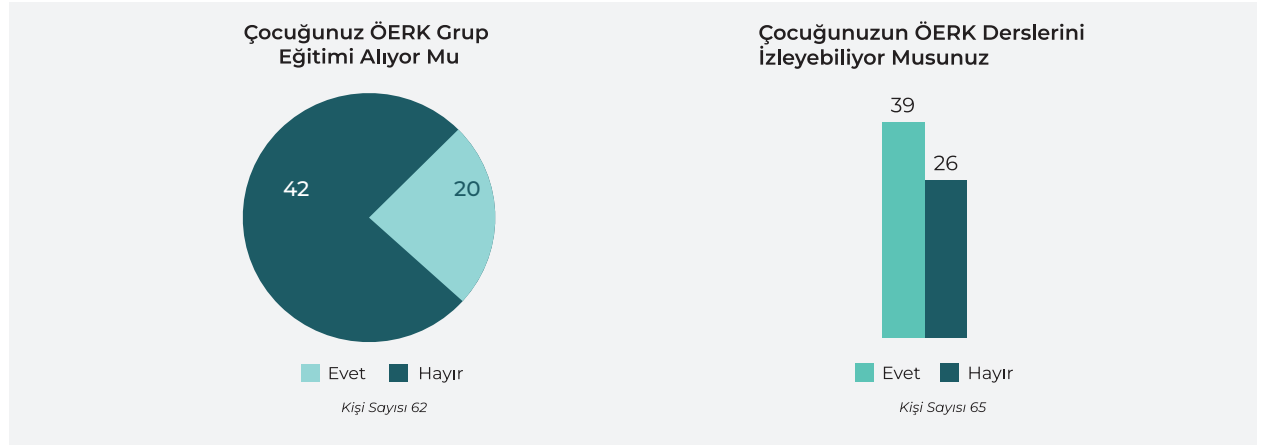
Devletin Sağladığı Ayda 8 Saat Eğitim Çocuğunuzun Gelişimi İçin Yeterli Mi

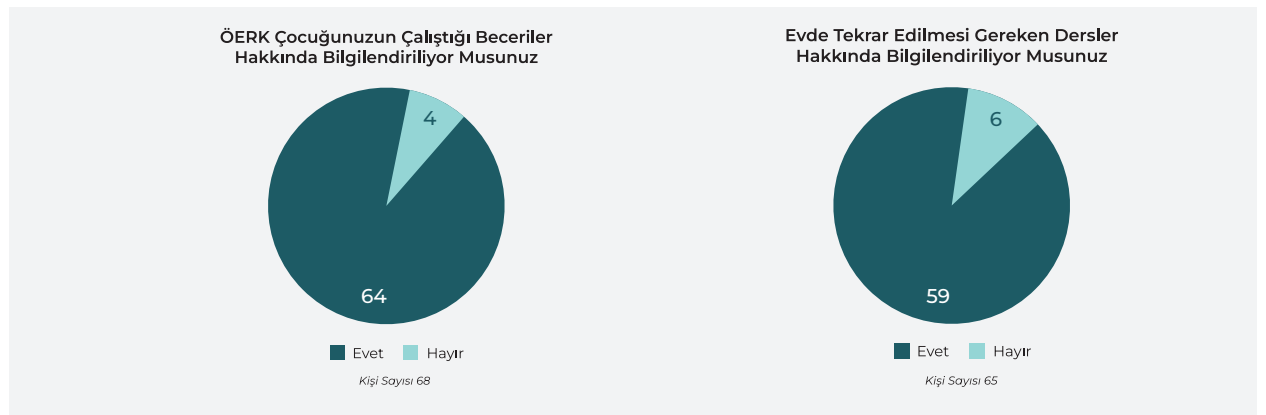
BEP hazırlanması ve hazırlık sürecine ilişkin bulgular ÖERK'lerde BEP hazırlık ve sürece aile katılımı daha iyi işlediğini göstermektedir. 50 görüşmeci çocukları için BEP hazırlandığını belirtirken, bunların 40'ı BEP sürecinde kendilerine danışıldığını belirtmiştir.

ÖERK'da grup eğitimleri konusunda 20 görüşmeci evet yanıtı verirken 43 görüşmeci çocuklarının grup eğitimi almadığını belirtmiştir. Ailelerin ÖERK derslerini izleme olanağı ile soruya 38 görüşmeci evet yanıtı vermiştir.

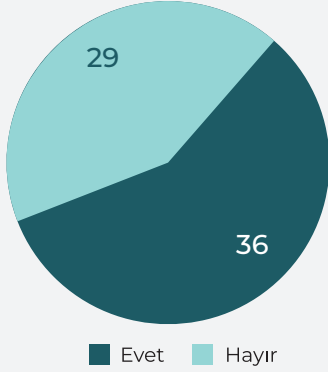

Ailelerin çocukların çalıştıkları beceriler ve evde tekrar edilmesi gereken dersler konusunda bilgilendirilme düzeyi yüksektir. 62 görüşmeci çalışılan beceriler, 57 görüşmeci tekrar edilmesi gerekenler konusunda kendilerine bilgi verildiğini ifade etmiştir.

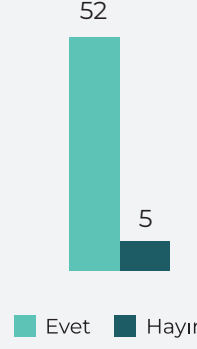
Ancak ailelere danışmanlık sağlama konusunda ÖERK'in BEP hazırlama ve ailelerin bilgilendirilmesi konusunda gösterdikleri özeni göstermedikleri görülmektedir. 28 görüşmeci aile danışmanlık hizmeti alamadıklarını ifade etmiştir. Aileler çoğunlukla ÖERK'de çocuğun sorun yaşaması durumunda yetkililere erişebildiklerini belirtmiştir.

ÖERK Size Aile Danışmanlığı Desteği Sağlıyor Mu

Kişi Sayısı 65

Çocuğunuz ÖERK'de Sorun Yaşadığında Çözüm İçin Yetkililere Kolayca Ulaşabiliyor Musunuz

Kişi Sayısı 57

EĞİTİM SÜREÇLERİNDE OTİZMLİLERE YÖNELİK ŞİDDET

“

Otizimli çocukların eğitim kurumlarında yaşadıkları şiddet konusundaki sonuçlar ÖERK'da şiddetin daha az olduğunu göstermektedir. Okullarda şiddete uğrayan otizimli öğrencilerin oranı %14,2 (11 kişi) iken ÖERK'de bu oran %7,7 (6 kişi)'dir. Okullarda şiddetin kaynağı olarak akran şiddeti öne çıkarken (7 kişi) ÖERK'da öğretmenlerin uyguladığı şiddet (3 kişi) öne çıkmaktadır. Şiddetin kaynağı açısından bir diğer fark ise ÖERK'da diğer velilerden şiddet görme vakasının görülmesidir.

Çocuğunuz Okulda Herhangi Bir Kademedeki Şiddet Gördü Mü? Kimden

Kişi Sayısı 62

Cinsiyet ve otizme eşlik eden engelin şiddet verileri ile karşılaştırıldığında okullardaki şiddet vakalarında cinsiyetin tetikleyici bir etken olmadığı ÖERK'da ise kız çocukları/kadınların daha fazla şiddete uğradığı görülmektedir. Okullarda kız çocuklarının şiddete uğrama oranı erkek çocuklardan daha azdır. Okullarda kız öğrencilere yönelik şiddeti çoğunlukla arkadaşları ve idareciler uygularken, erkek çocuklara yönelik şiddet çoğunlukla arkadaş ve öğretmenler kaynaklıdır.

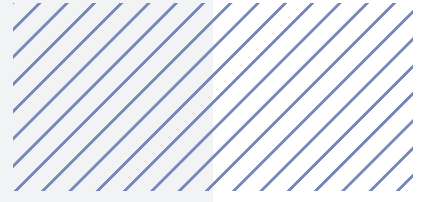
Otizme Eşlik Eden Engel Ya Da Süreğen Hastalığı Var Mı	Çocuğunuz Okulda Herhangi Bir Kademedeki Şiddet Gördü Mü? Kimden				Toplam
	Hayır Görmedi	Evet Arkadaşlarından	Evet Öğretmenlerinden	Evet İdarecilerden	
Evet	12	1	0	2	15
	80%	6,7%	0%	13,3%	100%
Hayır	39	6	1	0	46
	84,8%	13%	2,2%	0%	100%
Toplam	51	7	1	2	61
	83,6%	11,5%	1,6%	3,3%	100%

Otizme eşlik eden engele sahip olmanın ise hem okullarda, hem de ÖERK'lerde şiddete uğrama üzerinde tetikleyici etki yarattığı görülmektedir. Otizme eşlik eden engele sahip olanların okullarda şiddete uğrama oranları %20 iken, otizme eşlik eden engeli olmayanlarda bu oran %15,2'dir.

Otizme Eşlik Eden Engel Ya Da Süreğen Hastalığı Var Mı	Çocuğunuz ÖERK Şiddet Gördü Mü? Kimden					Toplam
	Hayır Görmedi	Evet Arkadaşlarından	Evet Öğretmenlerinden	Evet İdarecilerden	Evet Vellilerden	
Evet	16	0	0	1	1	18
	88,9%	0%	0%	5,6%	5,6%	100%
Hayır	46	1	2	0	0	49
	93,9%	2%	4,1%	0%	0%	100%
Toplam	62	1	2	1	1	67
	92,5%	1,5%	3%	1,5%	1,5%	100%

Otizme eşlik eden engele sahip olanların ÖERK'da şiddete uğrama oranları %11,2 iken, otizme eşlik eden engeli olmayanlarda bu oran %6,1'dir. Otizme eşlik eden engele sahip olan otizmliler okullarda hem de ÖERK'lerde daha fazla oranda idarecilerden şiddet görmektedir.

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE İHLALLER

Bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi süreci bütün insanlar bakımından aynı riskleri ve aynı destek ihtiyaçlarını ortaya çıkarmamıştır. Pandemiden orantısız etkilene riski taşıyan gruplardan biri de engellilerdir. Diğer taraftan pandemi nedeni ile devletler tarafından alınan önlemler de her grup bakımından aynı sonuçlara da yol açmamaktadır. Çoğu durumda alınan genel önlemler belirli grupların temel haklara erişememelerine ve dolaylı ayrımcılığa yol açmaktadır.

Eğitimde Eşit Haklar Platformu tarafından yapılan ve MEB ile paylaşıldığı belirtilen açıklamada, salgın ve alınan önlemlerin engellilerin eğitim hakkı üzerine etkilerine dikkat çekilmiştir. Platform açıklamasında “Covid-19 salgını sürecinde engelli çocukların eğitim hakkı ellerinden alındığına vurgu yaparak özel eğitimin yeniden başlamasını talep etti. 23 Eylül’de Milli Eğitim Bakanlığı’nın yaptığı bilgilendirme ile okullardaki destek eğitimin de durdurulduğunu belirten platform, “Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri, anayasal haklar ve imzacısı olunan uluslararası sözleşmelerin tamamına aykırı olan bu kararlar sonucunda engelli çocukların eğitimi fiilen sona ermiştir”³⁶ denilerek gerekli önlemlerin alınarak yüz yüze eğitim başlatılması, evde eğitim hizmetlerinin sunulması, psikolojik desteklerin başlatılmasını içeren 7 talep sıralanmıştır.

Pandemi sürecinde birçok insan hakları mekanizması alınacak önlemler bakımından devletlere tavsiyelerini yayınlamıştır. ESKHK, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), BM Engelli Hakları özel Raportörü, Uluslararası Çalışma Örgütü, UNICEF ve BM Engelli Hakları Ortaklığı eğitim hakkı ve engellilerle ilgili tavsiyelerde bulunmuşlardır.

ESKHK açıklamasında;

“15. Tüm Taraf Devletler salgının yaşlılar, engelliler, mülteciler ve çatışmadan etkilenen bölgelerde yaşayanların yanı sıra yapısal ayrımcılığa uğrayan dezavantajlı topluluk ve grupların üzerindeki etkisini hafifletmek ve sözü edilen grupları korumak için acilen özel amaçlı önlemler almalıdır.”

“7. Okulların, teknik ve yükseköğrenim kurumlarının kapalı olduğu yerlerde eğitime çevrimiçi olarak devam etmek için çaba harcanmaktadır. Bu uygulamalar, eve kapanmanın eğitim hakkına etkisini azaltmak için önemli tedbirlerdir. Ancak, uygun fiyatlı internet hizmetleri ile bilgisayar, akıllı telefon ve tablet gibi ekipmanlara erişimdeki eşitsizlik nedeniyle zengin ve yoksul öğrenciler arasındaki eğitim eşitsizliklerinin derinleşmesi riskini de beraberinde getirmektedir.”³⁷

Komite aynı açıklamada “.....Okullar ve yükseköğretim kurumları salgın nedeniyle kapalı iken çevrimiçi eğitim programlarından eşit şekilde yararlanabilmeleri için, özellikle yoksul toplumlarda ve bölgelerde bulunan tüm öğrencilerin uygun fiyatlı internet hizmetlerine ve teknik ekipmanlara erişimini hızlandırmak için de önlemler alınmalıdır.” tavsiyesinde de bulunmuştur.

³⁶ https://ankahaber.net/haber/detay/egitimde_esit_haklar_platformu_engelli_cocuklarin_egitimi_fiilen_sona_vermistir_17819

³⁷ https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2020/05/Covid-19_ekonomik_sosyal_haklar_v2.pdf

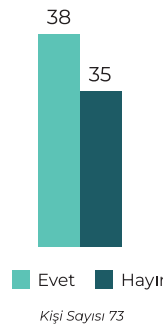
DSÖ ve BM Engelli Hakları Özel Raportörü ise ortak yayınladıkları bilgi notunda; “Uzun süre evde çalışması gerekebilecek engelli öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmesi için okulların ve diğer eğitim kurumlarının gereken tedbirleri alması.” ve engellilere hizmet veren sektörlerde çalışanlar için eğitim verilmesini tavsiye etmişlerdir.³⁸

Araştırmada görüşmecilere Covid-19 pandemisinin etkileri ile ilgili sorular sorulmuştur. RAM raporları ile ilgili soruyu 65 görüşmeci yanıtlamıştır. 4 görüşmeci RAM raporu konusunda sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Yaşanan sorunlar olarak RAM raporu alma sürecinin tamamlanmaması ve yönlendirme yapılmaması ve grup eğitim taleplerinin yapılamaması olarak belirtilmiştir.

Aile odak grup görüşmesinde bir katılımcı RAM raporu sürecini “Telefonla randevu hastane-den alamıyorsun, işte pandemi süreci girmişti. Ben devlet hastanesinden rapor alırken de ram'dan randevu alıp raporumu hazırlatırken ikisine de araya adam koyarak işimi çözdüm. RAM'da da milli eğitimde de Hiçbir tanıdığı olmayan benimle beraber başvurmuş insan belki hala rapor almak için bekliyordur.”

Pandeminin eğitim hizmetlerine etkileri ile ilgili soruyu yanıtlayan 73 görüşmeciden 38'i sorun yaşadıklarını, 35'i ise yaşamadıklarını belirtmiştir.

COVID19 Sürecinde Çocuğunuz Eğitim Hizmetlerine Erişimde Sorun Yaşadı Mı

Görüşmeciler yaşadıkları sorunlar olarak aşağıdakileri belirtmiştir;

- “Okullar kapandığı için okula, özel eğitim kuruma gidemedi. Uzaktan eğitim çocuğum için uygun değildi EBA'dan yararlanamadı”
- “Online eğitimine katılmak istemiyor”
- “Okul yok, özel eğitim yok sıfır eğitim aldığı bir süreç oldu”
- “Eve kapandığı için stres yaşadı”
- “Yüz yüze eğitim alacak nitelikte olduğu için; uzaktan öğretmenlerin yönlendirmesi ile evde bazen yanlış uygulamalar yaptığımız oldu”
- “Eğitime devam edemedik, online eğitim yapamadım. Çünkü tablet ve telefona ilgisi yok”

³⁸ https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2020/05/COVID-19_engelliligin_gozetilmesi_bilgi_notu_v2.pdf

- “Tablet yok, televizyon yok. Eğitime devam edemedim. Okul müdürünü aradım, hiçbir şey yapmadı”
- “Marttan Eylül-Ekim ayına kadar eğitim almakta zorlandık. Uzaktan eğitim bu çocuklarda fayda etmiyor. Okullar sık sık kapatıldı. Evde bunaldık, takıntıları arttı, krizleri çoğaldı ve geriledi.”
- “Okullar kapandı, sürekli evde olduğumuz için çok sıkıntı çektik”
- “17 marttan 15 hazirana kadar kendim çalıştırdım hiç verimli olmadı”
- “Özel eğitimi farklı şehirde aldığımız için iller arası ulaşım yasağı nedeniyle gidemedik”
- “İnternet, tablet yoktu”
- “Rehabilitasyon merkezine ve eğitim uygulama okuluna gidemedi. Canlı dersler olmadı. Uzaktan eğitimden yararlanamadı.”
- “Uzaktan eğitimden yararlanamadık”
- “Uzaktan eğitim yetersizdi”
- “Uzaktan eğitim başladığında bağlanamadık. Okula giden üç çocuğum ama tek telefonum var. Derslere sırayla girdiler. Otizmlili çocuğuma EBA'nın hiç faydası olmadı”
- “Davranış problemleri arttı, dışarda şiddete uğradığımız oldu”
- “Ara vermek gelişimini engelledi”
- “Pandemi boyunca evdeydik online derslere katılma düzeyinde olmadığımız için kendi imkanlarımızla eğitim almaya çalıştık”
- “Karantina sürecinde uzaktan eğitimi geçtim rehabilitasyondan kimse arayıp sormadı. İlkokul öğretmeni sağ olsun günlük ödev verdi evde yapmaya çalıştık”

Uzaktan eğitime katılma/yararlanma ile ilgili sorulan soruya görüşmecilerin 72'si cevap vermiştir. Görüşmecilerin birden fazla seçeneği işaretleyebildiği soruya verilen yanıtlara göre 72 görüşmeciden sadece 9'u uzaktan eğitimin çocukları için yararlı olduğunu belirtmiştir. Görüşmeciler uzaktan eğitimden hiç yararlanamadık seçeneğini 35 kez, bilgisayar, tablet veya internete sahip olmadıkları için uzaktan eğitime erişemedik seçeneğini 9 kez, EBA'daki dersler çocuğuma uygun olmadığını seçeneğini 26 kez, çocuğum uzaktan eğitim için yeterli becerilere sahip değil seçeneğini ise 32 kez işaretlemiştir.

Uzaktan Eğitimden Yararlanma	Sıklık	Oran
Uzaktan Eğitim Çocuğuma iyi geldi	9	8,11
Uzaktan Eğitimden Hiç Yararlanamadık	35	31,53
Teknik Yetersizlikten (Bilg. Tablet İnt) Dolayı Yararlanamadık	9	8,11
EBA'daki Dersler Çocuğum İçin Uygun Değildi	26	23,42
Çocuğum Uzaktan Eğitim Yeterli Becerilere Sahip Değil	32	28,83
Toplam	111	100

Pandemi sürecinde otizmli öğrenci aileleri, uzaktan eğitimin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle yüz yüze eğitim talep etmiştir. Çocukların kazanımlarının gerilemesi bu talebin temel dayanaklarından biridir. Araştırma kapsamında öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmesinde bir katılımcı uzaktan eğitime katılımı ilgili görüşünü “Çünkü özel gereksinimli bütün öğrencilerin uzaktan eğitimle eğitim sürecini takip etmesi maalesef mümkün değil.” “Eğitim beş organına hitap edebilirsek güzel işte çocuğa yeri gelecek dokunacaksın, seveceksin. Yeri gelecek deney yapacaksın, koklayacaksın, beş duyu organı da aktif olmalı. Uzaktan eğitimde bu çok zor oluyor. Hele hele özel çocuklar için. Otizmli çocuklar için daha da bir zor o yüzden destek eğitim almalarıyla ilgili acil bir planlama yapılması gerektiğini düşünüyorum ben” şeklinde ifade etmiştir.

Bir başka katılımcı ise çocukların gelişiminin etkilenmesi konusunda “otizmli olan bir öğrencimiz birinci sınıfta daha çocuk okuma yazmayı söktü sökecek, eğitimle hallettik biz bunu yani. Arkadaşlarıyla uyum problemi yaşıyor, uzaktan eğitim olmasa onu da aşardık.” örneğini paylaşmıştır.

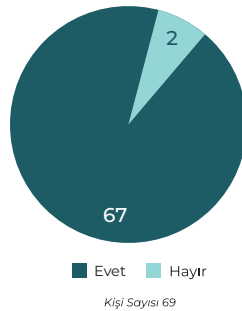
Diğer bir katılımcı bakanlığın uzaktan eğitim veren öğretmenleri desteklemeye yönelik herhangi bir faaliyet yürütmediği “Bakanlık tarafından bizi geliştirmek için şöyle yaptılar, böyle yaptılar gibi bir durum var mı? Hayır, hayır, hiç hiçbir şey yok.” cümlesi ile ifade etmiştir.

EBA'daki derslerin uygun olmadığını belirten 26 yanıt, otizmli kişilerin ve ailelerin derslerin planlama sürecine katılımının önemini ve gerekliliğini göstermektedir. Yanıtlar aynı zamanda ESHK'nın pandemi süreci ile ilgili açıklamasında yer verilen “internet ve teknik ekipmana erişimin artırılması” tavsiyesinin ne kadar yerinde olduğunu da ortaya koymaktadır. İhtiyacı olanlara online dersler için gerekli teknoloji desteği verilemeden, EBA sistemi ile uzaktan eğitime geçiş Türkiye’de eğitim erişimde birçok grup bakımından ayrımcılık yaratmış, otizmli çocuklar da bu ayrımcılığı yaşamıştır.

Araştırmada Covid-19 sürecinde kamu kurumlarının ailelere ek destek sağlaması ile ilgili soruyu yanıtlayan görüşmecilerden sadece 2’si bu süreçte ek destek sağlandığını belirtmiş, ancak bu ek desteğin ne olduğu konusundaki soruyu cevapsız bırakmıştır. 67 görüşmeci ise ek destek sağlanmadığını ifade etmiştir.

Oysa, BM Engelli Hakları Özel Raportörü tarafından yayınlanan bilgi notunda “İlave finansal yardımlara erişim, engelli kişilerin ve ailelerinin daha fazla kırılganlığa veya yoksulluğa düşme riskini azaltmak için hayati önem taşıyor. Çok sayıda engelli, şu an askıya alınmış durumda olan hizmetlere bağlı durumda ve yiyecek, ilaç stoklayabilecek ya da evlere servis hizmetlerinin ekstra maliyetlerini karşılayabilecek maddi imkânlara sahip değil.”³⁹ Tespiti yapılarak engelli kişilere ve ailelere finansal destekler dahil olmak üzere ilave destekler sağlanmasını tavsiye etmiştir.

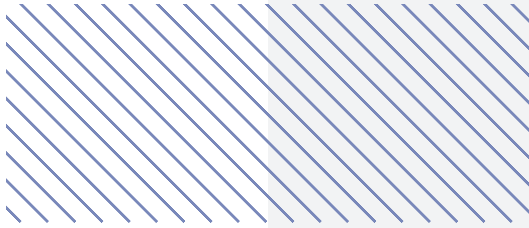
COVID19 Sürecinde Kamu Kurumları Size Herhangi Bir Ek Destek Sağladı Mı

³⁹ https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2020/05/Covid-19_engelli_nufusa_donuk_tedbirler_v2.pdf

Covid-19 sürecinde eğitime devam edememenin çocuğunuz üzerindeki etkisi nedir sorusuna 68 katılımcı cevap vermiştir. Soruda birden fazla seçenek işaretlenebilmiştir. Görüşmeciler toplam 204 seçenek işaretlemiştir. Olumlu etki ifade eden 3 seçenek sadece 12 kez işaretlenmiştir. Olumsuz etki ifade eden seçeneklerin işaretlenme sayısı 192'dir. Öne çıkan olumsuz etkiler becerilerin gerilemesi (39 kez), anlamsız ses çıkarmaların artması (23 kez), takıntıların artması (27 kez), fazla kilo almak (19 kez) ve ağlamaların artması (18 kez) olmuştur. Bilgisayar, tablet başında daha fazla zaman geçirme ise online eğitim döneminde tüm çocuklarda olduğu gibi otizmli çocuklarda da artmıştır.⁴⁰

Eğitimden Uzak Kalmanın Etkileri	Sıklık	Oran
Kazandığı Becerileri Geriledi	39	19,12
Takıntıları Artı	27	13,24
Anlamsız Ses Çıkarmaları Arttı	23	11,27
Bilgisayar vb. Başında Geçirdiği Süre Arttı	20	9,80
Fazla Kilo Aldı	19	9,31
Ağlamaları Arttı	18	8,82
Stereotip, Tekrar Hareketleri Arttı	14	6,86
Kendine ve Çevreye Zarar Verme Başladı/Arttı	9	4,41
Ekolali Başladı/Arttı	8	3,92
Anksiyete Arttı	8	3,92
İçe Kapanıklık Başladı/Arttı	7	3,43
Aile İçindeki İletişim Arttı	6	2,94
Daha Huzurlu Hale Geldi	4	1,96
Sokağa Çıkmadığı İçin Mutlu Oldu	2	0,98
Toplam	204	100

⁴⁰ Benzer bulgular Türkiye Otizm Anneleri Grubu araştırmasında da ortaya konmuştur.
<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/aileler-otizmli-cocuklari-icin-yuz-yuze-egitim-istiyor/>

AYRIMCILIK

BMEHS'nin 2. Maddesinde engellilik temelinde ayrımcılık ve makul uyumlaştırma tanımlanmıştır. Sözleşme uyarınca “engelliliğe dayalı ayrımcılık; “siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alandaki tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin diğerleri ile eşit bir şekilde kullanılması veya bunlardan yararlanılması imkânını ortadan kaldıran veya bunu engelleyen her türlü ayrımın, dışlamanın veya kısıtlamanın engelliğe dayalı olarak yapılmasıdır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, makul uyumlaştırmanın yapılmaması dâhil her türlü ayrımcılığı kapsar. “Makul uyumlaştırma”, engellilerin tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere somut durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve uyarlamaları ifade eder.”

Sözleşme makul uyumlaştırmanın yapılmamasını da ayrımcılık olarak kabul eder ve 5. Maddede ayrımcılığı yasaklar.

Ayrımcılık, Anayasa'nın 10. Maddesi dışında, 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nda da yasaklanmıştır. Engellilik temelinde ayrımcılık 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (EHK) da makul düzenlemeyi Sözleşme ile uyumlu bir şekilde tanımlar.⁴¹ EHK'nın 4. Maddesinde engellilik temelinde ayrımcılık, makul düzenlemeyi de içeren şekilde yasaklanır ve eşitliği sağlama amacıyla yapılacak düzenlemelerin ayrımcılık sayılamayacağına hükmedilir.⁴²

Ancak EHK ayrımcılık yasağının ihlali durumunda cezai bir hüküm içermemektedir. İç hukukta ayrımcılık yasağı ile ilgili cezai müeyyide Türk Ceza Kanunu'nun 122. Maddesinde yer almaktadır. ⁴³ 122. Maddede, engellilik temelinde kamusal hizmetlere erişimin engellenmesi halinde 1 ile 3 yıl arasında hapis cezası öngörülmektedir. Ancak madde ayrımcılığın nefret saikiyle yapılması halinde uygulanmaktadır. Ayrımcılığın ispatının zorluğu yanında nefret saikinin varlığını kanıtlanması maddenin herhangi bir vakada uygulanmasını neredeyse olanaksız kılmaktadır.

⁴¹ “ d) Engelliliğe dayalı ayrımcılık: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayrım, dışlama veya kısıtlamayı,” <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf>

⁴² “Ayrımcılık Madde 4/A- (Ek:6/2/2014-6518/65 md.) Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık dâhil olmak üzere engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır. Eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tedbirler alınır. Engellilerin hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmasını sağlamaya yönelik alınacak özel tedbirler ayrımcılık olarak değerlendirilemez.” <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf>

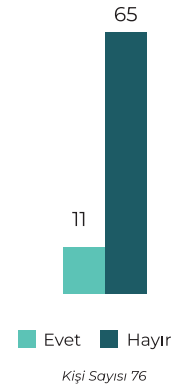
⁴³ Nefret ve ayrımcılık (1)
Madde 122- (Değişik: 2/3/2014-6529/15 md.)
(1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle;
a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,
b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını,
c) Bir kişinin işe alınmasını,
d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Araştırmada ayrımcılıkla ilgili olarak otizmli bireyin cinsiyeti, okul süreci ve makul düzenleme, RAM süreci, ÖERK süreci ve ailelerin otizmli çocuk sahibi olması sebebi ile uğradıkları ayrımcılığa ilişkin 8 soru sorulmuştur. Ayrımcılıkla ilgili sorulara verilen yanıtların; cinsiyet, ikincil engellilik ve ortalama hane geliri verileri ile çapraz analizi de yapılmıştır.

Otizmli bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa uğrayıp uğramadığı sorusuna 11 görüşmeci evet yanıtı vermiştir. Karşılaştırmalı analiz sonuçlarına göre cinsiyet temelli ayrımcılığa uğrama sıklığı kız çocuk/kadın otizmlilerin ayrımcılığa uğrama oranı (%25) erkeklerin oranının (%11,7) iki katından fazladır.

Otizmli Bireyin Cinsiyeti	Çocuğunuz Cinsiyeti Nedeniyle Ayrımcılığa Uğradı Mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
Kadın	4	12	16
	25,0%	75,0%	100,0%
Erkek	7	53	60
	11,7%	88,3%	100,0%
Toplam	11	65	76
	14,5%	85,5%	100,0%

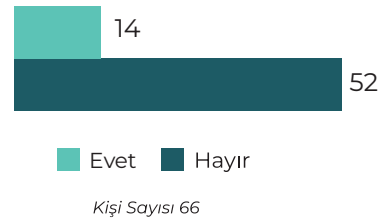
Çocuğunuz Cinsiyeti Nedeniyle Ayrımcılığa Uğradı Mı

RAM sürecinde ayrımcılık sorusuna 14 görüşmeci evet 52 görüşmeci hayır yanıtı vermiştir. Yapılan karşılaştırmalı analizde RAM sürecinde yaşanan ayrımcılığın otizmli bireyin cinsiyeti ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmüştür. Ayrımcılığa uğradım yanıtlarının 12'sinde otizmli bireyin cinsiyeti erkek, ikisinde ise kadındır. RAM'da yaşanan ayrımcılık verileri otizmli bireyin cinsiyeti, aylık ortalama hane geliri ve ikincil engeli olmak arasında herhangi bir bağıntı bulunmamaktadır.

Çocuğunuz Okula Kabul Edilmeme Sorunu Yaşadı Mı	Sıklık	Oran
Evet	41	52,6
Hayır	36	46,2
Toplam	77	98,7

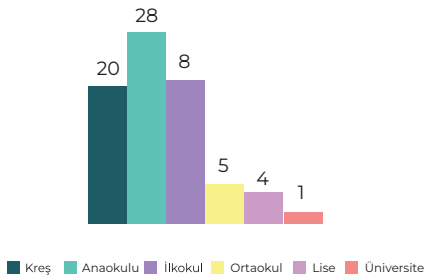
RAM'dan Hizmet Alırken Herhangi Bir Aşamada Ayrımcılığa Uğradığınızı Hissettiniz Mi

Otizmlı bireylerin okula kayıtlarının çeşitli gerekçeler öne sürülerek yapılmaması sıkça yaşanan bir ayrımcılıktır. Hem devlet okullarında hem de özel okullarda ve eğitimin her düzeyinde karşımıza çıkan bu ayrımcılık ile ilgili olarak sorulan soruya katılımcıların %52,6'sı çocuklarının okula kabul edilmemesini en az bir kez deneyimlediklerini belirtmiştir. Soruyu 1 katılımcı yanıtlamamıştır.

42 katılımcı eğitimin hangi aşamalarında çocuklarının okula kabul edilmediğine ilişkin soruda toplam 79 işaretleme yapmıştır. Bu veri katılımcıların önemli çoğunluğunun birden fazla kez okula kabul edilmeme problemi yaşadıklarını göstermektedir.

Çocuğunuz Eğitimin Herhangi Bir Aşamasında Kuruma Kabul Edilmeme Sorunu Yaşadı Mı

Otizmlı Bireyin Cinsiyeti	Çocuğunuz Okula Kabul Edilmeme Sorunu Yaşadı Mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
Kadın	10	6	16
	62,5%	37,5%	100,0%
Erkek	31	30	61
	50,8%	49,2%	100,0%
Toplam	41	36	77
	53,2%	46,8%	100,0%

Eğitim kurumlarına kabul edilmeme ile otizmlı bireyin cinsiyeti arasında tetikleyici bir ilişki olduğu görülmektedir. Kız çocuklarında kabul edilmeme oranı %62,5 iken erkek çocuklarda bu oran %50,8'tir. Otizme eşlik eden engel ve hane geliri ile okula kabul edilmeme arasında tetikleyici bir ilişki bulunmamaktadır.

Eğitimin hangi aşamasında okula kabul edilmeme yaşandığına ilişkin veriler ile otizmlı bireylerin cinsiyet verileri birlikte analiz edildiğinde kreş ve anaokulu düzeyinde kız çocuklarının, sonraki eğitim düzeylerinde erkek çocukların daha fazla ayrımcılığa uğradığı görülmektedir.

Otizmlı Bireyin Cinsiyeti	Çocuğunuz Eğitiminin Herhangi Bir Aşamasında Kaydının Kabul Edilmemesi Sorunu Yaşadı Mı?						Toplam
	Kreş	Anaokulu	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	
Kadın	6	7	2	0	0	0	15
	40%	46,7%	13,3%	0%	0%	0%	
Erkek	14	21	19	5	4	1	64
	21,9%	32,8%	29,7%	7,8%	6,3%	1,6%	
Toplam	20	28	21	5	4	1	79

*Bu tablo katılımcıların birden fazla seçenek yapabildiği sorudan oluşturulmuştur.

Verilere göre ayrımcılık, kreşten üniversiteye kadar eğitimin tüm düzeylerini kapsamaktadır. Verilere göre okula kabul edilmeme en fazla anaokulu (28) düzeyinde yaşanmakta, onu ilkokul (21) ve kreş (20) takip etmektedir. İlgili kanunlarda açıkça yasaklanmış olmasına rağmen okula kabul edilmeme güncel bir ayrımcılık olarak yaşamaya devam etmektedir.

Aile odak grup görüşmesinde katılımcılar kabul edilmeme deneyimlerini dile getirmiştir;

“hem özel hem devlet anaokullarına kreşlerine gittiğinizde beş altı yerden ret cevabı almıştık. En son ... anaokulundaöğretmenle karşılaşmıştık. Epey bir okul ve hiçbir kreş kabul etmiyordu”

“Çünkü kaynaştırmaya inanmıyoruz. Olacağına da inanmıyoruz. Yani onu RAM deneyin dedi. İkinci gün öğretmen istemiyorum dedi zaten. Biz de aldık Otizm ilkokulu vardı oraya götürdük yani bir sürü olaylar yaşadık şuydu buydu.”

Okula kabul edilmeme sadece ilk kayıt aşamasında yaşanmamakta çoğu durumda çocuğun okula kaydı yapıldıktan sonra çocuğunuz yapamıyor, uyumsuz; bizdeki öğretmenlerin bu konuda eğitimi yok; bizde özel eğitim öğretmeni yok; bizde otizm sınıfı yok; bizde destek öğretmeni yok; çocuğunuz kendine uygun okulda daha çok gelişir, arkadaşları sınıfta istemiyor; diğer veliler istemiyor, milli eğitime şikayet etmişler vb. gerekçelerle otizmlili çocuğun okuldan gönderilmesi şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki olayda öğretmenin çocuğun otizmlili olduğunu öğrendikten sonra okulun tutumu anne tarafından şöyle ifade edilmektedir;

“öğretmen o gün artık bilgisayardan mı bakmış otizm nedir, nasıl çocuklar filan diye, ertesi gün öğretmen beni çağırıyor. Müdür, müdür yardımcısı ve öğretmeni toplantı yapıyoruz müdürün odasında. de yanımda. Hanım dediler biz’i bu okulda okutamayız. Yani bu okula devam edemezsiniz.”

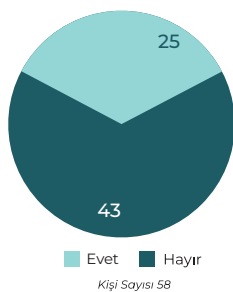
Bu olayda anne yaşadığı durumu gayri resmi yollardan milli eğitimdeki “bir tanıdığına” iletir ve o “tanıdığına” ilgili kuruma araması sonrası çocuk aynı okula devam etmiştir.

“Yani kreş değiştirdik. Bir, ikincisi tekrar işte neyse bir sürü sorun yaşadık tabii ki de. İstenmiyorsunuz, zor oluyor. İlkokula ilk başladığımızda burada okuluna başladık ve felaket bir öğretmenle ilk deneyimimizi yaşadık.

..... ben okulda her gün bekliyordum çocuğumu. Kolumdan tuttu ve ben böyle bir öğrenci istemiyorum sınıfımda dedi.....Oradan çıktık o öğretmenle, o okulda olmayacağını anladık zaten.”

Çocuğunuz okulda ayrımcılığa uğradı mı sorusuna katılımcıların 43’ü hayır 35’i evet cevabı vermiştir. Okulda ayrımcılık ile otizmlili bireyin cinsiyeti ve hanenin geliri arasında doğrusal bir ilişki yoktur.

Çocuğunuzun Okulda Herhangi Bir Ayrımcılığa Uğradı Mı

Otizme Eşlik Eden Engel Ya Da Süreğen Hastalık	Çocuğunuzun Okulda Herhangi Bir Ayrımcılığa Uğradı Mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
Evet	7	12	19
	36,8%	63,2%	100,0%
Hayır	16	40	56
	28,6%	71,4%	100,0%
Toplam	23	52	75
	30,7%	69,3%	100,0%

Ancak otizme eşlik eden engellilik ile ayrımcılık arasında tetikleyici bir ilişki bulunmaktadır. Okulda ayrımcılığa uğrayanların %36,8'i otizme eşlik eden engele sahip iken bu oran otizme eşlik eden engele sahip olmayanlarda %28,6'dır.

Okulda Herhangi Bir Ayrımcılığa Uğradınız Mı?	Sıklık	Oran
Ayrımcılığa Uğramadım	43	36,8%
Okul İdaresi Sorunları ile İlgilenmedi	8	6,8%
Öğretmen Sınıfta İstemedi	13	11,1%
Öğretmen Sorunları ile İlgilenmedi	8	6,8%
Arkadaşları Sınıfta İstemedi	4	3,4%
Diğer Veliler Sınıfta İstemedi	11	9,4%
Akran Zorbalığına Uğradı	9	7,7%
Sınıfta Horlandı/Alay Edildi	6	5,1%
Zorla Sınıfı Değiştirildi/Sınıftan Çıkarıldı	4	3,4%
Etkinliklere Dahil Edilmedi	11	9,4%
Toplam	117	100,0%

Okulda uğranılan ayrımcılığın ne olduğuna ilişkin soruya verilen cevaplara ilişkin tablodaki gibidir. Soruda birden fazla seçenek işaretlenebilmiştir. Verilere göre ayrımcılığa uğradım diyen 35 görüşmeci seçeneklerde toplam 74 işaretleme yapmıştır. Bu bazı görüşmecilerin birden fazla türde ayrımcılığa uğradığını göstermektedir.

Okulda çocuğunuzun gereksinimlerine yönelik makul düzenleme yapıldı mı sorusuna 23 görüşmeci evet, 21 görüşmeci hayır, 19 görüşmeci kısmen yapıldı cevabı vermiştir. Yapılan makul düzenlemenin ne olduğu sorulduğunda 42 görüşmecinin verdiği cevaplar şu şekildedir. Soruda 15 görüşmeci birden fazla seçenek işaretlemiştir.

Çocuğunuzun Gereksinimlerine Yönelik Uygun Hizmetler ve Makul Uyarlamalar Yapıldı Mı

Yapıldığı İfade Edilen Makul Düzenleme	Sıklık
Birebir Eğitim Hizmeti Verildi	25
Çocuğumun Öğretmenine Danışmanlık Desteği Verildi	8
Çocuğuma Kolaylaştırıcının (gölge öğretmen/aile yakını vb.) Eşlik Etmesine İzin Verildi	14
Sınıf İçi ve Dışında Çocuğuma Destek Sağlandı	12
Küçük Grup Düzenlemesi Yapıldı	6
Toplam	65

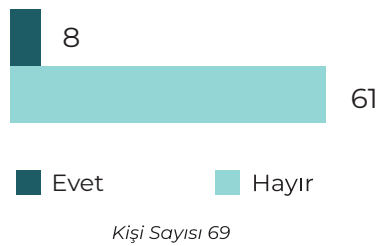
BMEHS'da makul düzenleme yapılmaması ayrımcılık olarak kabul edilmektedir. BMEHK'de Kapsayıcı Eğitim Hakkı Üzerine Genel Yorum'da makul uyumlaştırma ile ilgili olarak; makul uyumlaştırmanın erişilebilirlik ile karıştırılmaması gerektiğini, makul uyumlaştırmanın bireye yönelik olduğunu⁴⁴, makul uyumlaştırmanın reddinin ayrımcılık olduğunu⁴⁵ belirtmektedir. Komite "Hangi makul uyumlaştırmanın sağlanacağı, kapsayıcı bir eğitim sisteminin geliştirilmesi, mevcut kaynakların kullanımının en üst düzeye çıkarılması ve yeni kaynakların geliştirilmesi yükümlülüğü çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kapsayıcı eğitime yönelik ilerleme sağlamamayı haklı kılmak için kaynak yetersizliği ve finansal krizlerin varlığının ileri sürülmesi Madde 24'ü ihlal etmektedir."⁴⁶

Nitekim AİHM Çam-Türkiye⁴⁷ ve Enver Şahin-Türkiye⁴⁸ kararlarında makul düzenleme yapılmaması nedeniyle Türkiye'nin Sözleşmenin 14. Maddesi (ayrımcılık yasağı) ve ek 1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesini (eğitim hakkı) ihlal ettiğine karar vermiştir. AİHM Çam-Türkiye kararında ilgili makamların başvuruçunun ihtiyaçlarını bile tespit etmeye çalışmadıklarının altını çizmiştir.

Kararda "Oysa, Mahkeme, somut olayda, dosyada bulunan belgeleri dikkate alarak, ulusal makamların hiçbir şekilde başvuranın ihtiyaçlarını tespit etmeye çalışmadıklarını ve hangi ölçüde görme engelli olmasının müzik eğitimi almasına engel teşkil edebileceğini belirtmediklerini gözlemlemektedir. Ulusal makamlar, başvuranın görme engelli olmasının gerektirdiği özel pedagojik ihtiyaçları karşılamak için düzenlemeler de tasarlamaya çalışmışlardır (McIntyre/Birleşik Krallık kararı ile kıyaslayınız, No. 29046/95, yayımlanmayan 21 Ekim 1998 tarihli Komisyon Kararı). Mahkeme, görme engelli gençlerin de eğitim görebilmesi amacıyla Konservatuar'ın 1976 yılından bu yana, sunduğu eğitimde uyarlamalarda bulunmak için herhangi bir girişimde bulunmadığını tespit etmektedir." şeklinde ifade edilmiştir.

Görüşmecilere sorulan ÖERK'de ayrımcılığa uğradınız mı sorusuna cevap veren 69 kişiden 8'i ayrımcılığa uğradım, 61 ise uğramadım cevabı vermiştir. Karşılaştırmalı analizde ÖERK'da yaşanan ayrımcılık konusunda otizmlili bireyin cinsiyeti anlamlı bir fark oluşturmamaktadır. Ayrımcılığa uğradım cevabı verenler arasında otizmlili bireyin cinsiyeti %12,5 kız çocuk/kadın, %11,3 oranında erkek/erkek çocuk olduğu görülmüştür. "

ÖERK Sürecinde Herhangi Bir Ayrımcılığa Uğradığınızı Hissettiniz Mi

Otizme Eşlik Eden Engel Ya Da Süreğen Hastalık	ÖERK Herhangi Bir Ayrımcılığa Uğradığınızı Hissettiniz Mi		Toplam
	Evet	Hayır	
Evet	3	16	19
	15,8%	84,2%	100,0%
Hayır	4	44	48
	8,3%	91,7%	100,0%
Toplam	7	60	67
	10,4%	89,6%	100,0%

⁴⁴ Kapsayıcı Eğitim Hakkı Üzerine Genel Yorum No 4, 29. Paragraf, https://www.esithaklar.org/wpcontent/uploads/2019/10/Engelli-Haklar%C4%B1-Komitesi_No4-son.pdf

⁴⁵ Kapsayıcı Eğitim Hakkı Üzerine Genel Yorum No 4, 31 Paragraf, https://www.esithaklar.org/wpcontent/uploads/2019/10/Engelli-Haklar%C4%B1-Komitesi_No4-son.pdf

⁴⁶ Kapsayıcı Eğitim Hakkı Üzerine Genel Yorum No 4, 28. Paragraf, https://www.esithaklar.org/wpcontent/uploads/2019/10/Engelli-Haklar%C4%B1-Komitesi_No4-son.pdf

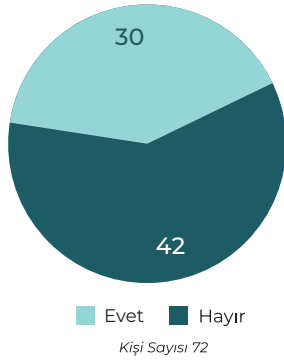
⁴⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22languageisocode%22:%5B%22TUR%22%5D,%22appno%22:%5B%2251500/08%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-164211%22%5D%7D>

⁴⁸ <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2018/03/ENVER-%C5%9EAH%C4%B0N-vs-TRDavas%C4%B1.docx>

ÖERK'lerde ayrımcılıkta, otizme eşlik eden engel tetikleyici olmaktadır. Otizme eşlik eden engeli olan otizmlilerin ayrımcılığa uğrama oranı %15,8, otizme eşlik eden engeli olmayanların oranı ise %8,3'tür. Verilere göre hanenin ortalama aylık geliri ile ayrımcılık arasında da doğrusal bir ilişki bulunmamaktadır.

Araştırmada ayrımcılıkla ilgili olarak görüşmecilere otizmlili çocuk sahibi oldukları için kendilerinin herhangi bir ayrımcılığa uğrayıp uğramadıkları sorulmuş, yanıt veren 72 görüşmeciden 30'u evet, 42'si hayır cevabı vermiştir. Ayrımcılık ile katılımcının cinsiyeti, otizmlili bireyin ikincil engelinin olması ve hanenin ortalama aylık geliri arasında herhangi bir tetikleyici ilişki mevcut değildir.

Çocuğunuz Otizmlili Olduğu İçin Siz, Herhangi Bir Ayrımcılığa Uğradınız mı?

Katılımcının Cinsiyeti	Çocuğunuz Otizmlili Olduğu İçin Siz, Herhangi Bir Ayrımcılığa Uğradınız mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
Kadın	24	36	60
	40%	60%	100,0%
Erkek	6	6	12
	50%	50%	100,0%
Toplam	30	42	72
	41,7%	58,3%	100,0%

Anketi yanıtlayan kişinin cinsiyeti ile ayrımcılığa uğrama verilerinin çapraz değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar da cinsiyet ile ayrımcılık arasında doğrusal bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Görüşmeciler en fazla deneyimlenen ayrımcılık türü olarak sosyal dışlanmayı ifade etmiştir, ancak bununla sınırlı olmayan ve şiddet görmeye kadar uzanan bir yelpaze karşımıza çıkmaktadır. Araştırma döneminde dışlanma ile ilgili haberler medyaya yansımıştır; "otizmlili çocuklar devlet okullarında dışlanıyor" iddiası⁴⁹

Görüşmeciler uğradıkları ayrımcılık biçimleri olarak şunları dile getirmiştir;

- *Yasal haklarımızı kullanırken kamu çalışanlarının bu bir lütufmuş gibi davranması.*
- *Çalışan bir anneyim. Çalışma ortamında ayrımcılığa uğradım. Lokanta veya kafeye gittiğimizde oğlumla oralardan atıldık, istenmedik.*
- *Veliler tarafından ötekileştirildim.*
- *Velilerin, komşuların, arkadaşların bizi istememesi.*
- *Çoğu yerde dışlandık.*
- *Vebalı gibi görüldük ve dışlandık.*
- *Sosyal çevremiz azaldı.*

⁴⁹ <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/denizli/otizmlili-cocuklar-devlet-okullarinda-dislaniyor-40589320>

- *Hep dışlandık, kınandık, istenmedik.*
- *Sosyal yaşamımda tanıdıklarım tarafından benim yerime bazı toplantılara katılamayacağıma karar verildi.*
- *Farkında olarak ya da olmadan arkadaşlarım hatta akrabalarımın ailece görüşme talebi azaldı.*
- *Sayfaya sığmaz. Her yerde uğradım.*
- *Çalıştığım kurumda, çocuğumun eğitimi için aldığım izinler hep sorun oldu.*
- *İnsanlar otizmli çocuğum var diye bana acıyor, hemen dua ediyorlar, haklarından bahsediyorlar. Çocuğun çok akıllı olduğunu dile getiriyorlar. Bu durum ayrımcılıktır. Benim kızımın kimseden bir farkı yok, herkes gibi o da özel bir çocuk.*
- *Otizmli çocuğun varsa her türlü ayrımcılığa uğruyorsun önemli olan kuruluşların yapması gerekenler, otizm eylem planı hayata geçsin.*
- *Kaynaştırma da okul biraz zorladı durumu kabul edene kadar.*
- *Kreşte ailelerin katıldığı etkinliklerde oğlumun özel durumunun bilinmesini kesinlikle istemiyorlardı. İlkokul kaydında okul müdürü buraya gelen çocuk profili belli çocuğunuzu evinize en yakın okula gönderin demişti.*
- *Çocuğum konuşamadığı için ona deli diyorlar, taşıma araçlarında hareket ettiği için çocuğunu oturt veya kıpırdamasın diyorlar hatta bağırınlar oluyor tartışma yaşanıyor.*
- *Çarşıda, parkta alışverişte bilmeyenlerin tuhaf bakışları ve tepkileri oluyor.*
- *Komşularla sorunlar, parklarda ayrımcılık.*
- *Çok...*
- *Diğer veliler bizden de uzak durdular.*
- *Bazen diğer veliler tarafından hor görüldüm.*
- *Çocuğumun hakkını savunduğum için darp edildim.*
- *Dışlandım.*
- *Ayrımcılık yaşadık toplumdan dışlanma ve rahatsız edici bakışlar tavırlar.*

Sonuç

Otizmlilerin eğitim hakkına erişimde yaşadıkları eşitsizlik ve hak ihlalleri, geçmişe ilişkin veya geçmişte kalan bir insan hakları problemi değil, aksine güncel ve boyutlanarak devam eden bir sorundur.

Araştırmanın yerel ölçekte yapılmış olması ve ulaştığımız sonuçlar otizmlilerin eğitim hakkına erişimde yaşanan ihlallerin Denizli yereline özgü bir sorun olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine raporda da örneklerle bağlantılarını ortaya koymaya çalıştığımız üzere sorun hangi ilde yaşarsa yaşasın tüm otizmlilerin ve ailelerinin yaşamakta olduğu eğitim sistemine ilişkin yapısal bir sorundur. 2016 yılında kabul edilen ve uygulamaya konulan Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı 2016-2019 (OEP) sorunun yapısal olduğu- nun devlet tarafından da kabul edilmesi olarak görülmelidir. Ne yazık ki OEP uygulanmamış ve otizmlilerin eğitime eşit erişimine yeterli katkısı olmamıştır.

Engellik alanında ayrıntılı verilerin toplanması eğitim hizmetlerinin planlanması ve en uygun yöntemlerle yapılması için zorunluluktur. Hiç kimseyi dışarda bırakmayan, ayrımcı olmayan kapsayıcı bir eğitim sistemi yaratmak mümkündür.

ÖNERİLER

- Türkiye mevzuatı gözden geçirilmeli ve mevzuat BMEHS ile tam uyumlu hale getirilmelidir.
- Mevzuattaki ayrımcılık karşıtı hükümler tüm ayrımcılık temellerini kapsayacak ve ispat yükünün yer değiştirmesini içerecek şekilde güçlendirilmelidir.
- TCK 122. Maddesi değiştirilmeli nefret ve ayrımcılık suçları ayrı ayrı düzenlenmelidir.
- Eğitim sisteminde kapsamlı bir reform yapılmalıdır. Reform sürecine tüm tarafların aktif olarak katılımı sağlanmalıdır.
- OEP gözden geçirilmeli, deneyimler üzerinden güncellenmeli, hedefler zamanlanmalı ve faaliyetler bütçelendirilmelidir.
- OEP'in güncellemesi ve planın uygulamasını izleme sürecine otizmliler, aileler ve STÖ'lerin etkin katılımı için mekanizma kurulmalıdır.
- OEP kapsamında kriz dönemlerine ilişkin hedefler belirlenmeli, politikalar ve önlemler plana eklenmelidir.
- RAM değerlendirmeleri çocukların tüm kapasitesini ortaya çıkarma amacıyla, farklı araç ve yöntemler kullanılarak yapılmalı ve değerlendirme sürecine farklı disiplinlerden uzmanlar ve aileler katılmalıdır.
- RAM'ların teknik ve insan kaynakları kapasiteleri güçlendirilmeli, RAM'lar otizmliler ve ailelerine danışmanlık/rehberlik hizmetlerini sürekli verebilecek duruma getirilmelidir.
- ÖERK'de haftalık ders saatleri artırılmalı, bu kurumlarda verilen eğitimlerin çocuğun gelişimini ne düzeyde desteklediği veriye dayalı olarak takip edilmeli ve gerekli uyarlamalar yapılmalıdır.

- ÖERK’de verilen eğitim hizmetlerinin kalitesi artırılmalı, denetimleri devlet uzmanlarının yanı sıra Sivil Toplum Örgütü temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilmelidir.
- BEP’ler, otizmlili bireylerin beceri ve ihtiyaçları doğrultusunda işlevsel olarak hazırlanmalı ve BEP hazırlık sürecine ailelerin ve otizmlili bireylerin katılımı sağlanmalıdır.
- Yüksek Öğretim Kurulu her yıl yeterli sayıda nitelikli öğretmen ve destek öğretmeni yetiştirme programları açmalıdır.
- MEB, her yıl yeterli sayıda öğretmen ve destek personeli ataması yapmalıdır.
- Halen görevde olan öğretmen ve destek personeli için hizmet içi eğitim programları düzenlenmeli ve sonuçları takip edilmelidir.
- MEB’de görevli tüm öğretmenleri ve destek eğitim personeli haricinde, öğrenim gören tüm öğrenciler için kaynaştırma/bütünleştirme uygulamasının amacına uygun olarak eğitim ve yönlendirme çalışmaları hazırlanmalıdır.
- Kaynaştırma ve özel eğitimde görevli öğretmenler için psikolojik destek hizmetleri geliştirilmelidir.
- Eğitim müfredatı otizmliler ve diğer engelli grupları için uyarlanmalı, ihtiyaç duyulan makul uyarlamalar tüm öğrenciler için yapılmalıdır.
- Olağanüstü dönemlerde engellilerin her düzeydeki eğitimi ile ilgili alınacak tedbirlerin belirlenmesinde engelli kişilerin karar alma sürecine doğrudan katılımı sağlanmalıdır.
- Olağanüstü dönemlerde engellilerin eğitim hizmetlerine erişimini sağlayacak her türlü teknik altyapı için finansal destek sunulmalıdır.
- Otizmlileri homojen bir grup olarak değerlendirme yaklaşımı terk edilmeli eğitimin her aşamasında otizmlilerin bireysel farklılıklarına saygı gösterilmelidir.
- Eğitimin her düzeyinde bireysel destek hizmetleri ve bu hizmeti sunacak mekanizmalar kurulmalıdır.
- Otizmlili bireylerin eğitime ilişkin uluslararası gelişmeler takip edilmeli ve iyi uygulama örnekleri eğitim sistemine adapte edilmelidir.
- Otizmlili çocukların yaşadıkları çevreden koparılmadan, mahallesindeki okula gitmesi için ihtiyaç duyulan tüm düzenlemeler devlet tarafından yapılmalıdır.
- TİHEK, eğitim hakkına ilişkin hükümler içeren uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına ilişkin yıllık raporlar hazırlamalı ve kamuoyu ile paylaşmalıdır.
- TÜİK engellilik alanında ayrıntılı veri toplamalı ve kamuoyu ile paylaşmalıdır.
- Otizmlili ve diğer engel gruplarından öğrencilerin okulu terkleri izlenmeli ve eğitim sistemi dışına çıkma nedenleri ortadan kaldırılmalıdır.

Okuyucu Notları

Okuyucu Notları

www.denizliotizm.org
+90 258 361 30 05 - +90 532 301 97 70
info@denizliotizm.org
Yenişehir Mah. Ferahevler Sitesi,
F Adası 14. Sok. No 49 Merkezefendi / Denizli

otizmdenizli

denizliotizmdernegi

otizmdenizli

denizli otizm dernegi